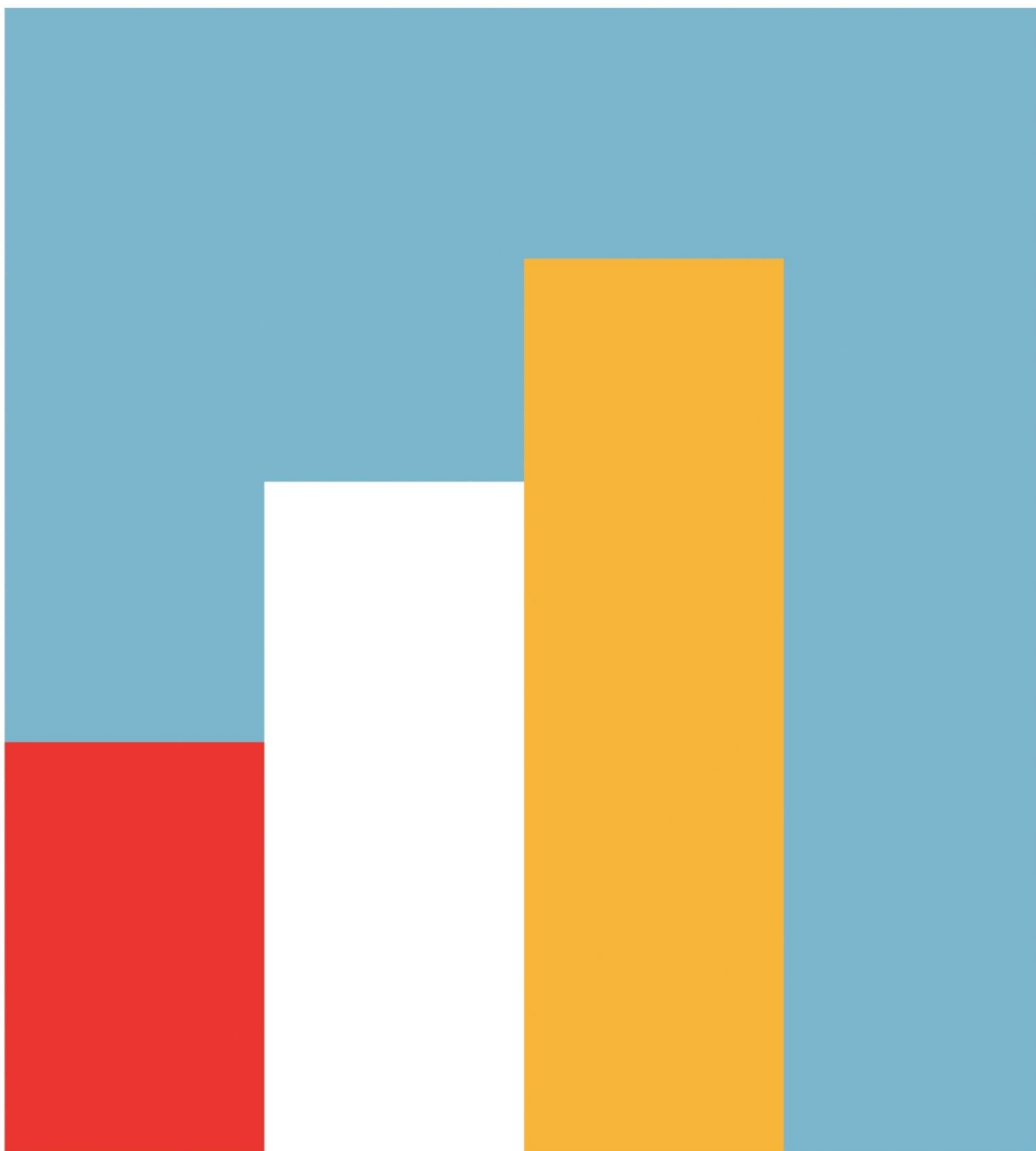

Przegląd Ekonomiczno

Nr 1
maj 2016

Społeczny

Studenckie Koło Naukowe Finansów
i Makroekonomii
we współpracy z Instytutem
Studiów Ekonomiczno-Społecznych

Przegląd Ekonomiczno-Społeczny

Nr 1

Warszawa, maj 2016

Drodzy Czytelnicy,

Po wielomiesięcznej pracy pragniemy przedstawić Wam pierwszy numer „Przeglądu Ekonomiczno-Społecznego” („PES”). W swojej formie nawiązuje on do poprzednika, również wydawanego przez Studenckie Koło Naukowe Finansów i Makroekonomii, „Studenckiego Przeglądu Ekonomiczno-Społecznego.” W nowej wersji zrezygnowaliśmy z wprowadzania kategorii artykułów na rzecz umieszczenia kodów JEL. Zdecydowaliśmy się również na odświeżenie okładki, której autorką jest Marina Lewandowska. Numer pierwszy zawiera trzy artykuły, które jak brzmi nazwa periodyku, skupiają się wokół szeroko pojętej tematyki ekonomicznej i społecznej. Serdecznie zachęcamy do zapoznania się z nimi, a także do wyrażenia swoich opinii oraz komentarzy. W tym celu zamieściliśmy dane kontaktowe zarówno do redakcji, jak i do autorów artykułów.

Pragniemy również podziękować wszystkim, którzy swoją wiedzą, zaangażowaniem oraz pracą przyczynili się do powstania numeru. Dziękujemy autorom artykułów, recenzentom oraz wszystkim innym, którzy cały czas motywowali i wspierali nas. Jednocześnie zachęcamy wszystkich zainteresowanych do przesyłania swoich artykułów, dzielenia się swoimi pasjami oraz wiedzą. Chcielibyśmy, aby w przyszłości „PES” stał się największym w Polsce forum wymiany myśli pomiędzy studentami i naukowcami. Wierzymy, że właśnie dzięki Wam jesteśmy w stanie to osiągnąć.

Z wyrazami szacunku,

Weronika Rec

wraz z zespołem redakcyjnym

Spis Treści

Czy warto inwestować w grzech?9

(Is it worth to invest in a sin?)

Anna Pawelec

Opóźnienia w przewozach pasażerskich a prawa pasażera25

(Delays in transportation systems in the light of passenger rights)

inż. Agnieszka Lenart, inż. Dominik Makurat

**Wykorzystanie kont oszczędnościowych w systemie ochrony
zdrowia na przykładzie Singapuru41**

*(The appliance of Medical Savings Accounts in a healthcare system
with regard to Singapore)*

Anna Broczkowska

Od Redakcji55

Dla Autorów58

Czy warto inwestować w grzech?

*Anna Pawelec**

JEL: G11, G15, O16

Streszczenie

Wraz ze wzrostem zainteresowania społecznie odpowiedzialnym inwestowaniem coraz bardziej rozpowszechnia się pojęcie „grzesznego” inwestowania. W publikacjach najczęściej pojęcie „grzesznego” inwestowania oznacza inwestycje w branżę alkoholową, tytoniową oraz przemysł hazardowy. Pierwszym „funduszem grzechu”, który zapoczątkował rozwój przemysłu, był Vice Fund (VICEX) założony w 2002 roku. Nieprzewidywalna stopa zwrotu z akcji „grzesznych” spółek przyczyniła się do powstania wielu badań i publikacji na ten temat, często przedstawiających sprzeczne wyniki. Empiryczne badania wskazują na dodatnią korelację pomiędzy poziomem podatku akcyzowego „grzesznych” produktów i stopy zwrotu z inwestycji. Dodatkowo „nieetyczne” spółki osiągają wyższe stopy zwrotu w krajach, gdzie dominującym wyznaniem jest protestantyzm ze względu na awersję inwestorów do grzechu. Wysoki poziom ryzyka procesowego w danym kraju przekłada się na wyższe oczekiwane stopy zwrotu z „grzesznych” akcji w porównaniu do krajów, w których ryzyko to jest niewielkie. Dodatkowo udowodniono, że w świetle zintensyfikowanych kontroli i ze względu na podleganie ryzykom procesowym, spółki dbają o wysoką jakość sprawozdawczości, która przekłada się na cenę akcji spółek. Przeprowadzone dotąd badania nie pozwalają jednoznacznie odpowiedzieć czy „grzeszne” spółki generują wyższy zysk z inwestycji niż inne branże. W zależności od uwarunkowań prawnych, społecznych i politycznych, oczekiwana stopa zwrotu z inwestycji może być znacznie zróżnicowana pomiędzy poszczególnymi krajami.

* Anna Pawelec jest studentką V roku na kierunku Finanse i Rachunkowość w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie. Obecnie pracuje jako specjalista ds. kontrolingu w branży medycznej. Od wielu lat aktywnie działa w Kole Naukowym „Negocjator”. Interesuje się zagadnieniami z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu oraz analizą ryzyka inwestycyjnego. Mail do autorki: anna.pawelec92@gmail.com

Wstęp

Inwestycje odpowiedzialne społecznie cieszą się w ostatnim czasie coraz większą popularnością. Jednocześnie wzrasta zainteresowanie inwestorów „grzesznym” biznesem – spółkami operującymi w branży alkoholowej, tytoniowej czy hazardowej, ponieważ wielu graczy giełdowych liczy na nadprzeciętne stopy zwrotu z takich inwestycji. Dotychczas przeprowadzone badania w zakresie opłacalności „grzesznych” inwestycji przedstawiają często różne, wykluczające się wzajemnie wnioski.

Celem poniższej pracy jest znalezienie odpowiedzi na pytanie czy z punktu widzenia inwestora opłaca się inwestować w „grzeszne” spółki. Tak określone mu celowi przyporządkowano układ oraz strukturę artykułu, który składa się z dwóch rozdziałów. W rozdziale pierwszym omówiono koncepcję inwestowania odpowiedzialnego społecznie. W drugim zaś analizie poddano pojęcie grzesznego inwestowania. Zaprezentowano również istniejące na świecie fundusze grzechu. Na podstawie przeprowadzonych dotychczas badań i publikacji wyodrębniono czynniki, dzięki którym grzeszne spółki mogą uzyskiwać przewagę na rynku. W ostatniej części drugiego rozdziału przywołano najważniejsze wnioski z badań opłacalności inwestycji w grzeszne spółki.

1. Koncepcja inwestowania odpowiedzialnego społecznie

W ostatnich latach dużym zainteresowaniem inwestorów cieszy się społecznie odpowiedzialne inwestowanie (SRI) – pojęcie zdefiniowane po raz pierwszy w XVII wieku przez współtwórcę kościoła metodystów, Johna Wesleya, który w swoim kazaniu „Użytek pieniądza” przedstawił założenie dotyczące społecznego inwestowania. Twierdził, że człowieka definiuje to, w co inwestuje albo na co przeznaczają pieniądze. W związku z tym, nie powinno się inwestować w działalność hazardową oraz należy unikać prowadzenia praktyk biznesowych w sposób, który może zaszkodzić innym ludziom. Współcześnie, zdefiniowanie społecznie odpowiedzialnego inwestowania jest dosyć trudne i zależy od uwarunkowań społecznych, prawnych i politycznych w każdym kraju¹.

Europejskie Forum ds. Zrównoważonego Inwestowania (EUROSIF) definiuje SRI jako „ogólne pojęcie obejmujące każdy typ procesu inwestycyjnego, który umożliwia połączenie finansowych celów inwestorów z ich troską o kwestie ochrony środowiska, społeczne i ładu korporacyjnego”². W ramach SRI możemy wyróżnić zarówno inwestowanie w przedsiębiorstwa, których podstawową działalnością są produkty lub usługi społecznie odpowiedzialne, m.in. energia odnawialna, recycling, jak i te, które wytwarzając standardowe produkty oraz usługi, działają zgodnie z najwyższymi

¹ Rogowski W., Ulianiuk A., *Społecznie odpowiedzialne inwestowanie (SRI) – próba charakterystyki. Część I: Czym jest społecznie odpowiedzialne inwestowanie (SRI)*, Studia i prace Kolegium Zarządzania i Finansów. Zeszyt Naukowy nr 112, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, 2011, s. 101.

² European Social Investment Forum (EUROSIF), *European SRI Study 2010*, Paryż 2010, s. 8.

standardami społecznie odpowiedzialnego biznesu (CSR). Pierwszy indeks CSR zawdzięcza swoje początki firmie Dow Jones wywodzącej się ze Stanów Zjednoczonych, która w 1999 roku rozpoczęła publikację indeksu SI (Sustainability Index). Następnie fundusz Calvert opublikował indeks CSR, zaś w 2001 roku indeks FTSE4Good został opublikowany przez angielską firmę FTSE. Respect Index jest publikowanym od 2009 roku indeksem spółek odpowiedzialnych społecznie notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie³.

Respect Index, grupujący w swoim portfelu spółki działające zgodnie z CSR, uwzględnia przedsiębiorstwa o największej płynności znajdujące się w portfelach indeksów WIG20, mWIG40 oraz sWIG80. Firmy te oceniane są pod względem ładu korporacyjnego, ładu informacyjnego i relacji z inwestorami – pod uwagę bierze się m.in. obciążenie sankcjami Komisji Nadzoru Finansowego (KNF) oraz jakość raportów bieżących w zakresie Corporate Governance. Kolejny etap weryfikacji spółek, uznawanych za odpowiedzialne społecznie, obejmuje ocenę poziomu oraz stopnia kompleksowości podejmowanych przez nie działań. Uwzględniane są nie tylko czynniki środowiskowe, tj. ograniczanie oddziaływania środowiskowego, ale także zarządzanie zasobami ludzkimi czy audyt wewnętrzny i system kontroli. Powyżej opisane kryteria służą wyłonieniu spółek zarządzanych w sposób odpowiedzialny i zrównoważony oraz charakteryzujących się zarówno ładem informacyjnym, jak i wysokim poziomem relacji inwestorskich⁴.

Indeksy CSR, oprócz dostarczania informacji o bieżącej koniunkturze wśród spółek danego segmentu, stają się coraz częściej podstawą dla konstrukcji portfeli funduszy inwestycyjnych. Od lat 90. XX wieku można zaobserwować wzrastającą liczbę funduszy SRI, przede wszystkim na rynku europejskim. W 2014 roku wartość rynku inwestycji odpowiedzialnych społecznie oszacowano na 21 miliardów euro⁵. Spowodowało to wzrost zainteresowania spółkami, które są uczestnikami tych indeksów, jak również większym zainteresowaniem ich przynależnością do indeksów odpowiedzialnych społecznie.

2. Grzeszne inwestycje jako koncepcja przeciwstawna do SRI

2.1. Inwestowanie w grzech

Wraz ze wzrostem zainteresowania społecznie odpowiedzialnym inwestowaniem coraz bardziej rozpowszechnia się pojęcie grzesznego inwestowania (ang. sinful investment). Według powszechnie panującej opinii grzeszne inwestowanie jest koncepcją przeciwstawną do opisanego powyżej SRI. Jednak aby lepiej zrozumieć, co kryje się pod

³ Respect Index GPW, [dostęp 1 grudnia 2015], <http://www.odpowiedzialni.gpw.pl>.

⁴ Respect Index GPW, *Kryteria oceny spółek*, [dostęp 1 grudnia 2015], http://www.odpowiedzialni.gpw.pl/kryteria_oceny_spolek,

⁵ Woods J., *Doing well while doing good: Socially responsible investing*, [dostęp: 7 marca 2016], <http://www.cnbc.com/2015/09/24/doing-well-while-doing-good-socially-responsible-investing.html>.

pojęciem *sinful investment*, należy przywołać definicję grzechu. Grzech w doktrynach religijnych oznacza „złamanie zakazu zagrożone sankcjami nadnaturalnymi”, a w życiu codziennym „postępek wykraczający przeciw normom postępowania”⁶. Warto zaznaczyć, że definiowanie norm postępowania ewoluuje oraz jest zróżnicowane w zależności od kultury i religii. W publikacjach najczęściej pojęcie grzesznego inwestowania oznacza inwestycje w branżę alkoholową, tytoniową oraz przemysł hazardowy⁷. Kwestią sporną pozostaje czy przemysł zbrojeniowy, pornograficzny lub związany z produkcją środków aborcyjnych również powinien być uważany za grzeszny. Jeszcze większe wątpliwości budzą spółki zajmujące się produkcją jedzenia typu fast food lub chirurgią plastyczną. Z pewnością nie są to firmy, których podstawową działalnością jest wytwarzanie produktów i dóbr odpowiedzialnych społecznie, ale czy wyklucza to postępowanie zgodnie z najwyższymi standardami odpowiedzialności społecznej?

Pomocą w przypadku definiowania spółek uznawanych za grzeszne mogą okazać się indeksy spółek odpowiedzialnych społecznie, które poprzez selekcję negatywną uniemożliwiają wejście w skład indeksu spółek z określonych branż. FTSE4GOOD Index, wprowadzony przez London Stock Exchange w 2001 roku, wyklucza spółki z przemysłu tytoniowego, zbrojeniowego oraz zajmujące się ekstrakcją lub przetwarzaniem uranu, jak również produkujące części lub platformy dla systemów broni jądrowej⁸.

Mianem funduszy grzechu (ang. *vice funds*) określa się firmy inwestycyjne, które swoje aktywa lokują głównie w branżę powszechnie uważane za społecznie nieodpowiedzialne. Pierwszym funduszem grzechu, który zapoczątkował rozwój segmentu, był Vice Fund (VICEX) założony w 2002 roku. W skład portfela funduszu wchodziły głównie spółki z przemysłu tytoniowego, alkoholowego oraz hazardowego⁹. W latach 2003–2007 Vice Fund odnotował bardzo dobre wyniki¹⁰, dzięki czemu tematyka „nieetycznego” inwestowania przyciągnęła uwagę mediów. Jednak ujemna stopa zwrotu z funduszu w 2008 roku okazała się dużym rozczarowaniem dla inwestorów. Nieprzewidywalna stopa zwrotu z akcji „grzesznych” spółek (ang. *sin stocks*) przyczyniła się do powstania wielu badań i publikacji na ten temat, często przedstawiających sprzeczne wyniki¹¹.

Istnieją także fundusze inwestycyjne, których jedynie część portfela stanowią akcje spółek z grzesznych branż. Przykładem może być amerykański fundusz Fidelity Select Consumer Staples (FDFAX), w którym około 20% portfela stanowią spółki z przemysłu alkoholowego i tytoniowego. Zgodnie ze strategią fundusz koncentruje się na

⁶ Definicja słowa ‘grzech’, [dostęp: 1 grudnia 2015], <http://sjp.pwn.pl/sjp/grzech;2463372.html>.

⁷ Fabozzi F., Ma K., Oliphant B., *Sin Stock Returns*, The Journal of Portfolio Management, 2008, s. 83-85.

⁸ *Index inclusion rules for the FTSE4GOOD Index series*, [dostęp: 14 grudnia 2014], <http://www.ftse.com/products/downloads/F4G-Index-Inclusion-Rules.pdf>.

⁹ Zieliński M., *Fundusze grzechu – vice funds*, Gazeta Trend, 7 lipca 2011.

¹⁰ Do roku 2007 wartość funduszu VICEX wzrosła o 17,76%.

¹¹ Popularne są m.in. badania porównujące rentowność funduszy grzesznych spółek, a spółek odpowiedzialnych społecznie, np. H. Jo, T. Saha, *Socially Responsible Investing vs. Vice Investing*, 2009, [dostęp: 8 marca 2016], <http://www.aabri.com/LV2010Manuscripts/LV10107.pdf>.

wzroście wartości kapitału, inwestując 80% aktywów w papiery wartościowe spółek działających w produkcji, sprzedaży lub dystrybucji artykułów pierwszej potrzeby.

Rydex Leisure Inv (RYLIX) jest amerykańskim funduszem inwestycyjnym, który inwestuje swoje aktywa w spółki takie jak Starbucks czy McDonalds, a które mogą zostać zdefiniowane jako grzeszne. Strategię funduszu w okresie dobrej koniunktury stanowią inwestycje w akcje amerykańskich spółek działających w branży rozrywkowej. W swojej historii fundusz Rydex Leisure Inv odnotowywał zarówno imponujące stopy zwrotu z inwestycji¹², przewyższające znacznie wyniki indeksu S&P 500¹³, jak i znaczne straty w okresach pogarszającej się koniunktury¹⁴.

Na rynku można również odnaleźć indeksy giełdowe, które w swoim składzie zawierają wyłącznie spółki uznawane za grzeszne. Spółka International Securities Exchange Holding, Inc. (ISE) oferuje swoim klientom ISE SINDex (SIN), którego początki sięgają 1998 roku. Indeks obliczany jest na podstawie akcji spółek działających przede wszystkim w branżach uznawanych za grzeszne. W skład indeksu wchodzi m.in. spółka tytoniowa Philip Morris International, Las Vegas Sands Corporation, operująca w branży hazardowej oraz marka z branży rozrywkowej, Scientific Games Corporation¹⁵.

Jednym z ciekawych przykładów indeksu stworzonego przez spółkę świadczącą usługi inwestycyjne Motif Investing jest Seven Deadly Sins. Indeks złożony jest z przedsiębiorstw, które mogą być przypisane do jednego z siedmiu grzechów głównych: pychy, chciwości, nieczystości, zazdrości, nieumiarkowania w jedzeniu i piciu, gniewu, lenistwa. Aby skonstruować indeks wybrano zarówno amerykańskie, jak i zagraniczne spółki będące w obrocie na rynku amerykańskim. Z indeksu wykluczane są tylko te spółki, których cena akcji jest mniejsza niż 1 dolar lub kapitalizacja rynkowa jest mniejsza niż 100 milionów dolarów. Następnie firmy zostają rozdzielone i przypisane odpowiedniej wadze w indeksie, ustalonej na podstawie części przychodu, jaki pochodzi z "grzesznej" działalności. Po czym spośród nich wybrano 25 spółek o największej rynkowej kapitalizacji, które finalnie tworzą indeks¹⁶.

¹² W 2013 roku RYLIX osiągnął wynik 42,8%, podczas gdy stopa zwrotu z indeksu S&P 500 wyniosła 32,4%. Jednak okresy niestabilnej koniunktury gospodarczej w roku 2008 spowodowały, że stopa zwrotu funduszu wyniosła 49,3%, podczas gdy wyniki indeksu S&P 500 utrzymywały się na poziomie -37%.

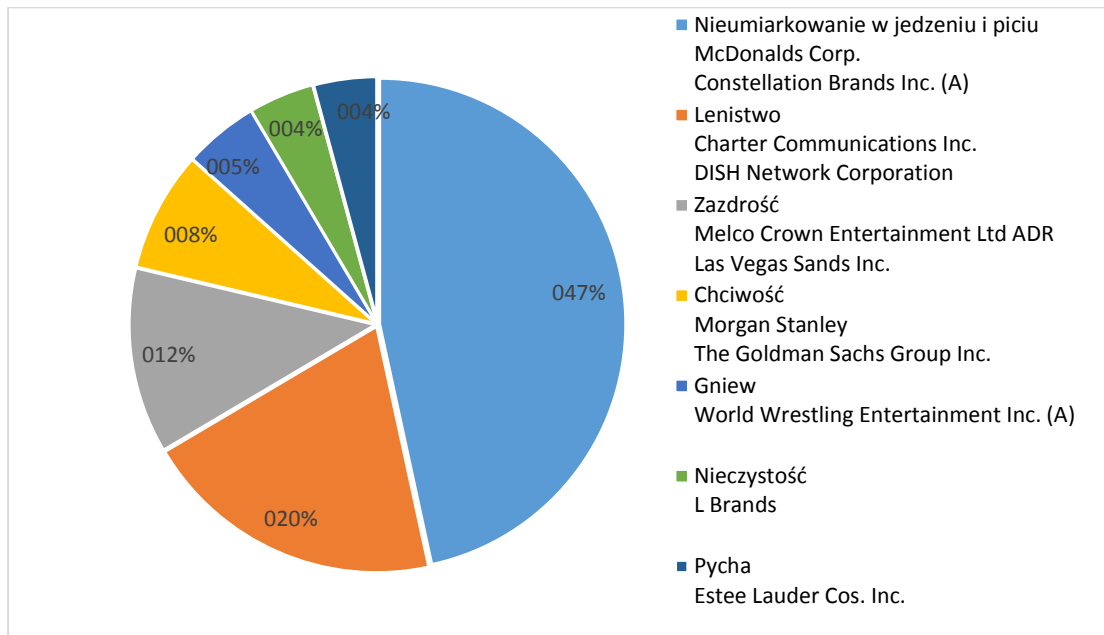
¹³ Indeks, w skład którego wchodzi 500 firm o najwyższej kapitalizacji notowanych na New York Stock Exchange i NASDAQ.

¹⁴ Thune K., *3 Best Mutual Funds for 'Sin Stocks'*, [dostęp: 13 sierpnia 2013], <http://www.investorplace.com>.

¹⁵ Informacje na temat indeksu ISE można znaleźć na stronie: <https://www.ise.com/etf-ventures/index-data/ise-sindex-sin/>, [dostęp: 1 grudnia.2015].

¹⁶ Motif Investing, *Invest in Seven Deadly Sins*, [dostęp: 7 lutego 2015], <https://www.motifinvesting.com/motifs/seven-deadly-sins#/overview>.

Wykres 1. Udział poszczególnych segmentów w indeksie Seven Deadly Sins, 07.02.2015

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Motif Investing, *Invest in Seven Deadly Sins*, [dostęp: 7 lutego 2015], <https://www.motifinvesting.com/motifs/seven-deadly-sins#/overview>.

Powyższy wykres przedstawia udział wybranych spółek przypisanych do odpowiedniego grzechu, które tworzą Seven Deadly Sins Index. Wspominany indeks jest zdominowany przede wszystkim przez spółki działające w branży spożywczej oraz tytoniowej, które zostały przypisane do grzechu nieumiarkowania w jedzeniu i piciu¹⁷. Interesującym może wydać się fakt, że działalność spółki World Wrestling Entertainment, zajmującej się wrestlingiem¹⁸ została zaklasyfikowana przez twórców indeksu jako powiązana z grzechem gniewu. Z kolei spółką reprezentującą nieczystość jest L Brands, której podstawowa działalność koncentruje się na sprzedaży detalicznej odzieży znanych marek m.in. Victoria's Secret czy Bath&Body Works.

2.2. Potencjał grzesznych spółek

Kolejną kwestią jest wyodrębnienie czynników, które wpływają na to, że „grzeszne” spółki mogą uzyskiwać przewagę na rynku.

¹⁷ <https://www.motifinvesting.com/motifs/seven-deadly-sins#/overview>, [dostęp: 1 grudnia 2015].

¹⁸ Wrestling jest rodzajem spektaklu łączącym atletykę i sztukę teatralną popularnym w Stanach Zjednoczonych, Japonii, Meksyku oraz w Kanadzie i Wielkiej Brytanii.

Pierwszym argumentem, który może tłumaczyć dobre wyniki finansowe przedsiębiorstw¹⁹ operujących w „nieetycznych” branżach (ang. sin industries) jest to, że zazwyczaj nie ponoszą one kosztów związanych z działalnością zgodnie z najwyższymi standardami odpowiedzialnego biznesu²⁰. Przyjazne środowisku procesy produkcyjne są dość kosztowne, szczególnie we wczesnym etapie rozwoju spółki.

Branże tytoniowa, alkoholowa czy hazardowa charakteryzują się znacznymi barierami wejścia. Ścisłe regulacje państwowe oraz uwarunkowania prawne ograniczają działalność i konkurencję „grzesznych” przemysłów. Przepisy te, których celem jest zmniejszenie konsumpcji produktów i usług z omawianych sektorów, umacniają oligopolistyczną pozycję firm obecnych już na rynku. Przykładem wprowadzania regulacji może być branża tytoniowa, w której w 1991 roku w Unii Europejskiej zdelegalizowano większość form promocji wyrobów tytoniowych²¹. W ten sposób na rynku pozostały jedynie marki będące w posiadaniu kilku największych spółek. W Stanach Zjednoczonych przez długi czas rząd sprawował pełną kontrolę nad sprzedażą i produkcją wyrobów alkoholowych i tytoniowych. Nawet w dzisiejszych czasach w wielu krajach owe branże pozostają monopolem państwowym. W przypadku farmaceutycznej oraz zbrojeniowej bardzo wysokie nakłady, które należy przeznaczyć na badania i rozwój, stworzyły barierę wejścia na rynek. Wszystkie te niedogodności sprawiają, że firmy operujące w grzesznych branżach, które są w stanie pokonać bariery wejścia, szybko uzyskują siłę monopolistyczną, dzięki czemu mogą narzucać ceny wyższe w porównaniu z rynkiem konkurencyjnym i generować znaczne przychody²².

Okazuje się, że spółki zajmujące się w branżą tytoniową, alkoholową, zbrojeniową i hazardową mogą czerpać zyski z samego faktu działalności w wymienionych sektorach. Niechęć części inwestorów do grzesznych branż stanowi zachętę dla innych, którzy przy podejmowaniu decyzji nie biorą pod uwagę względów moralnych. Dodatkowo wielu inwestorów instytucjonalnych w USA, takich jak fundusze emerytalne lub uniwersyteckie, ma zakaz inwestowania w branże, które są uznawane za szkodliwe społecznie. Zdarza się też, że presja społeczna związana z prowadzeniem społecznie odpowiedzialnego biznesu zniechęca inwestorów indywidualnych do nabywania udziałów w „grzesznych” spółkach. Największa część akcji przedsiębiorstw operujących w „nieetycznych” branżach nabywana jest przez fundusze inwestycyjne i hedgingowe²³ oraz indywidualnych inwestorów, którzy za swój główny cel stawiają pomnażanie zysku.

¹⁹ Przykładem może być fundusz VICEX, który regularnie od 2006 roku osiąga wyższe wyniki niż S&P500.

²⁰ Jednak nie należy zapominać o tym, że część firm operujących m.in. w branży tytoniowej stara się podjąć działania odpowiedzialne społecznie, przykładem może być odpowiedzialny marketing spółki British American Tobacco, [dostęp: 8 marca 2016], http://www.bat.com.pl/group/sites/BAT_9Y2FAC.nsf/vwPagesWebLive/DO9T5KJU?opendocument.

²¹ Promocja wyrobów tytoniowych w telewizji została zdelegalizowana na podstawie dyrektywy Television Without Frontiers Directive (1989).

²² Fabozzi F., Ma K., Oliphant B., *Sin Stock...*, op. cit., s. 86.

²³ Fundusz hedgingowy jest rodzajem funduszu inwestycyjnego, który wykorzystuje zaawansowane techniki inwestycyjne oraz dźwignię finansową do osiągnięcia możliwie jak najwyższego wyniku inwestycyjnego niezależnie od tendencji rynkowej.

„(...) Nawet jeśli fundusze inwestycyjne i hedgingowe są pod wpływem coraz większej presji społecznej dotyczącej przestrzegania zasad CSR, o czym świadczy ostatni wzrost inwestycji odpowiedzialnych społecznie, oczekujemy, że część z nich złamie przyjęte ogólnie konwencje i kupi grzeszne akcje, jeśli będą one zaniedbane przez innych inwestorów i korzystnie wycenione.”²⁴

Mniejszy popyt na akcje „grzesznych” spółek, spowodowany regulacjami ograniczającymi grupę inwestujących, stwarza okazję dla inwestorów poszukujących atrakcyjnych źródeł zysku. Firmy te są bowiem często niedowartościowane przez rynek, co przekłada się na niższą cenę akcji niż ceny rynkowe. Zgodnie z jedną z bardziej znanych zasad inwestycyjnych „buy low, sell high” zakup niedowartościowanych akcji „grzesznych” spółek może przynieść znaczny zysk z transakcji w przyszłości, ponieważ z dużym prawdopodobieństwem ceny tych akcji będą wzrastać²⁵.

Klienci cechują się niespotykaną lojalnością wobec marek produktów wytwarzanych przez omawiane przedsiębiorstwa. Mimo wysokich cen, klienci nie rezygnują z zakupu swoich ulubionych produktów. Nieustannie wzrastające ceny papierosów, związane z regularnymi podwyżkami podatków²⁶, nie zniechęcają konsumentów. Ogromny rynek wyrobów alkoholowych i tytoniowych pozostaje stabilny, zaś hazard, szczególnie internetowy, pozyskuje wciąż nowych graczy. Nieelastyczny popyt, wynikający najczęściej z uzależnienia od wspomnianych produktów, pozwala przedsiębiorcom swobodnie kształtować ceny bez obawy o utratę dużej liczby klientów²⁷. Dodatkowo istnieje pogląd, że pozycja przemysłu tytoniowego i alkoholowego w czasie kryzysu umacnia się²⁸. W opisie wspomnianego powyżej indeksu Seven Deadly Sins można znaleźć następujące argumenty na poparcie przytoczonej tezy: *„(...) Popyt na niektóre dobra luksusowe zmniejsza się, kiedy czasy są niesprzyjające. Ale palacze nadal będą palić, pijący nie złączą odmawiać alkoholu, pożądlivi nie przestaną zaspokajać swoich żądz. Złe nawyki są ciężkie do złamania. Nikt nie może przewidzieć, jak będzie zachowywał się rynek, ale konsumenci są tylko ludźmi. A warunki ekonomiczne mogą nie być w stanie pokonać ich apetytu na grzeszne produkty.”²⁹* Jednak warto zaznaczyć, że w przypadku, gdy produkty z oficjalnego rynku okażą się za drogie, ze względu na wzrost cen lub ze względu na kryzys i spadek dochodów, konsumenci chętniej zaczną sięgać po produkty wytwarzane w szarej strefie.

²⁴ Hong H., Kacperczyk M., *The price of sin: The effects of social norms on markets*, *Journals of Financial Economics* 93, 2009, s. 16.

²⁵ Na podstawie statystyk przeprowadzonych przez: Hong H., Kacperczyk M., op. cit. s. 29.

²⁶ Zgodnie z szacunkami British American Tobacco Polska VAT i akcyza stanowią 82% średniej ceny, paczki papierosów zawierającej 20 sztuk, która kształtuje się na poziomie 10,80 PLN.

²⁷ Krawczyk P., *Nikotynizm – jak rzucić nałóg?*, [dostęp: 8 marca 2016], <http://www.punktzdrowia.pl/zdrowie/nikotynizm-jak-rzucic-nalog>.

²⁸ Zieliński M., *Fundusze grzechu – vice...*, op. cit., s. 22.

²⁹ Seven Deadly Sins - overview, [dostęp: 1 grudnia 2015], <https://www.motifinvesting.com/motifs/seven-deadly-sins#/overview>.

2.3. Oplacalność grzesznych inwestycji

Na podstawie powyżej przytoczonych argumentów można przyznać, że „nieetyczne” biznesy charakteryzuje duży potencjał. J. Sabler w swojej publikacji „The Determinants of Sin Stock Returns: Evidence on the European Market”³⁰, analizowała czynniki, które mają rzeczywisty wpływ na stopy zwrotu z inwestycji, które uwzględniła w grzesznych akcjach 18 europejskich państw o zróżnicowanej kulturze i strukturze prawnej ze względu na ustawodawstwo, poziom opodatkowania, spożycie poszczególnych wyrobów oraz religię. Badanie zostało zrealizowane w oparciu o stopy zwrotu przedsiębiorstw z przemysłu tytoniowego, alkoholowego i hazardowego w latach 1975-2006. Autorka dowodzi, że akcje „grzesznych” spółek oferują wyższe stopy zwrotu niż inne w krajach, gdzie dominującym wyznaniem jest protestantyzm, ze względu na awersję inwestorów do grzechu³¹. Pomimo iż religia chrześcijańska nie zabrania spożywania alkoholu i palenia papierosów, badania dowodzą, że wyznawcy protestantyzmu wspierają ścisły nadzór branż alkoholowych i hazardowych, podczas gdy wyznawcy katolicyzmu są przeciwni regulacjom w tym zakresie. Dodatkowo dowiedziono, że poglądy mieszkańców na kwestię związaną z zalegalizowaniem hazardu są znacznie łagodniejsze w stanach zamieszkałych w większości przez wyznawców katolicyzmu niż z dominującą liczbą wyznawców protestantyzmu³².

Badanie wskazuje na dodatnią korelację pomiędzy poziomem podatku akcyzowego „grzesznych” produktów i stopy zwrotu³³ z inwestycji³⁴. Wysoka cena, wynikająca z nałożenia akcyzy, ma za zadanie podkreślać szkodliwość produktów i zniechęcać konsumentów. Jednocześnie nieelastyczny popyt, wynikający z braku odpowiedników „grzesznych” dóbr, pozwala na kształtowanie ceny bez obawy o utratę dużej liczby klientów. W Europie średnie opodatkowanie akcyzą takich produktów jest bardzo wysokie oraz znacznie zróżnicowane pomiędzy poszczególnymi krajami.

H. Hong i M. Kacperczyk w swoim badaniu „The price of sin: The effects of social norms on markets” udowadniają, że oplacalność inwestycji w „grzeszne” akcje może być zależna od ryzyka procesowego³⁵ (ang. litigation risk) w danym kraju. „Nieetyczne” przedsięwzięcia ze względu na specyfikę działalności są bardziej narażone na spory sądowe niż spółki działające w innych branżach. Oznacza to także konieczność zatrudniania dużej liczby prawników, którzy ze szczególną uwagą kontrolują działalność

³⁰ Sabler J., *The Determinants of Sin Stock Returns: Evidence on the European Market*, SSRN Electronic Journal 11/2007, 2007, s. 2-7.

³¹ Kraje zostały rozdzielone ze względu na dominującą religię. W próbie wszystkie kraje uznane zostały za chrześcijańskie i podzielone na te, w których dominuje wyznanie katolickie – Austria, Belgia, Czechy, Francja, Irlandia, Włochy, Holandia, Polska, Portugalia, Hiszpania, Szwajcaria oraz wyznanie protestanckie – Dania, Finlandia, Niemcy, Szwecja, Wielka Brytania.

³² Johnson M., Meier J., *The Wages of Sin: Taxing America's Legal Vices*, *Western Political Quarterly* 43, 1990, s. 585.

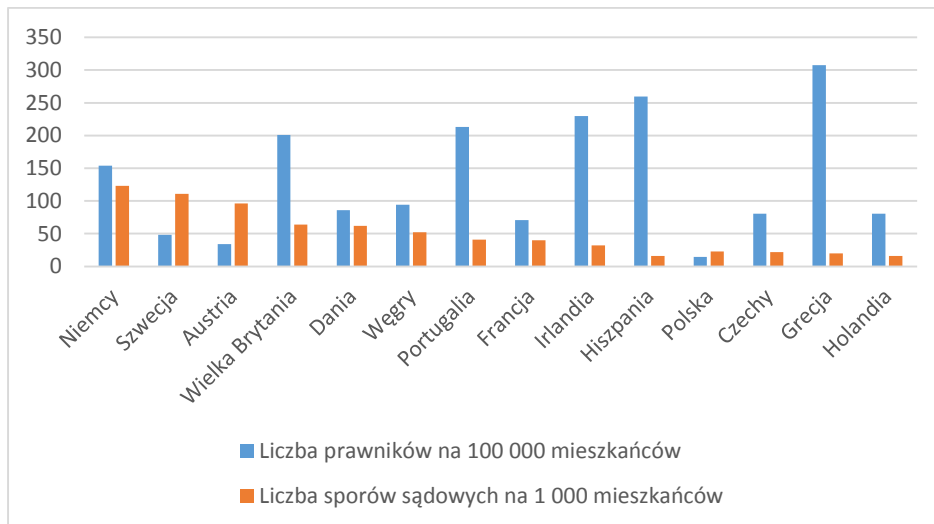
³³ Wyższa stopa zwrotu wynika często z niedowartościowania ceny akcji spółki w momencie zakupu.

³⁴ Sabler J., *The Determinants...*, op. cit.

³⁵ Ryzyko podjęcia działań prawnych przeciwko firmie. Spółki zazwyczaj starają się zredukować ryzyko procesowe poprzez wytwarzanie produktów zgodnie z obowiązującymi przepisami i regulacjami.

spółki pod względem zgodności z prawem³⁶. Szczególnie duże koszty w tym zakresie ponosi przemysł tytoniowy ze względu na szkodliwość wyrobów tytoniowych. Jednak nie tylko firmy operujące w branży tytoniowej i alkoholowej ponoszą koszty związane z opieką zdrowotną. Literatura coraz częściej wskazuje, że hazard negatywnie wpływa na zdrowie, dobre samopoczucie i relacje gracza z innymi ludźmi. Koszty pozwów sądowych oraz ryzyko konieczności zapłacenia rekompensaty za wyrządzone szkody wymaga stałego nadzoru kierownictwa oraz niszczy wizerunek firmy. Tak jak w przypadku stopnia opodatkowania, wysoki poziom ryzyka procesowego w danym kraju przekłada się na wyższe oczekiwane stopy zwrotu z „grzesznych” akcji w porównaniu do krajów, w których ryzyko jest niewielkie.

Wykres 2. Liczba prawników oraz sporów sądowych w poszczególnych krajach jako miary ryzyka procesowego, rok 2006

Źródło: Opracowanie własne na podstawie publikacji J. Sabler, *The Determinants of Sin Stock Returns: Evidence on the European Market*, SSRN Electronic Journal 11/2007, 2007.

Powyższy wykres przedstawia liczbę prawników oraz odsetek sporów sądowych w danym kraju. W przypadku firm należących do „nieetycznych” branż pokazuje nam ryzyko wystąpienia procesu sądowego. Niemcy, Szwecja oraz Austria charakteryzują się dużą liczbą sporów sądowych oraz umiarkowaną liczbą prawników. Natomiast w Grecji, Hiszpanii czy Irlandii mimo dużej liczby prawników odsetek spraw sądowych jest stosunkowo niski. Krajem wyróżniającym się w zestawieniu jest Polska, gdzie zarówno liczba prawników jak i odsetek sporów sądowych są na bardzo niskim poziomie w porównaniu z pozostałymi analizowanymi krajami.

³⁶ Hong H., Kacperczyk M., *The price of sin: The effects of social norms...*, op. cit., s. 17.

I. Kim oraz M. Venkatachalam w publikacji „Are Sin Stocks Paying the Price for Accounting Sins” starają się odpowiedzieć na pytanie czy wysokie ryzyko związane z inwestowaniem w akcje „grzesznych” spółek jest wynikiem niskiej jakości sprawozdawczości finansowej. Publikacja dowodzi jednak, że wysokie ryzyko, które towarzyszy działalności firm z „nieetycznych” branż przekłada się na wyższe standardy raportowania, szczególnie w zakresie przewidywania przyszłych przepływów pieniężnych oraz zaistniałych strat operacyjnych. Obydwie zmienne mają znaczący wpływ na cenę akcji tych przedsiębiorstw oraz stanowią podstawę do prognozowania wielkości dywidend pieniężnych. „Grzeszne” spółki podlegają bardziej szczegółowym badaniom sprawozdań z działalności oraz są bardziej narażone na spory sądowe. Dla przykładu pomimo zaspokojenia roszczeń władz Stanów Zjednoczonych przez firmy tytoniowe w 1997 r., te ostatnie ciągle narażone są na roszczenia rządów stanowych, jak również zagranicznych władz. Wtedy zapłacone przez nich sumy postrzegane zostały jako zdecydowanie zbyt niskie. Uważa się też, iż nie poniosły one pełnej odpowiedzialności. W świetle zintensyfikowanych kontroli i podlegania ryzykom legislacyjnym na rynku produktów, aby przyciągnąć większą liczbę inwestorów i zdobyć zaufanie na rynku, spółki dbają o wysoką jakość sprawozdawczości³⁷.

W publikacji „Socially Responsible Investing vs. Vice Investing” przeanalizowana zostaje korelacja pomiędzy niską ceną akcji grzesznych spółek wynikającą z wysokiego ryzyka procesowego, wysokiej akcyzy i wysokiej jakości raportowania oraz stopami zwrotu z „grzesznych spółek” w porównaniu ze spółkami działającymi w pozostałych branżach. W badaniu przeprowadzonym z udziałem amerykańskich przedsiębiorstw porównano roczne stopy zwrotu z odpowiedzialnego społecznie indeksu Domini Social Index (DS400 Index) z tradycyjnym indeksem S&P 500 Index w latach 1990-2009. Dodatkowo w drugiej części publikacji zestawiono wyniki Domini Social Equity Mutual Fund (DSEFX), funduszu powierniczego, postępującego zgodnie ze standardami CSR, z funduszem VICEX, inwestującym tylko w grzeszne branże. Mimo iż w 2009 roku stopy zwrotu funduszu DSEFX były wyższe od stóp zwrotu funduszu VICEX, w długim okresie fundusz inwestujący w „nieetyczne” spółki osiąga lepsze wyniki³⁸.

Kolejnym zagadnieniem wartym uwagi jest odmienne zachowanie akcji grzesznych spółek w czasie kryzysu oraz w czasie stabilnej koniunktury. J. Sabler w publikacji „Sin Stock Returns over the Business Cycle” bada zależność pomiędzy akcjami grzesznych spółek operującymi na amerykańskim rynku, a cyklem koniunkturalnym na przestrzeni lat 1926-2005. Okazuje się, że stopa zwrotu z akcji „nieetycznych” spółek jest wyższa w okresie recesji niż w okresie ekspansji gospodarczej. Konsumpcja wyrobów tytoniowych, alkoholowych oraz usług hazardowych jest uznawana za uzależniającą, dlatego w czasie kryzysu konsumenci nie zrezygnują z ich spożywania. Jednakże badanie

³⁷ Kim I., Venkatachalam M., *Are Sin Stocks Paying the Price for Accounting Sins?* Journal of Accounting, Auditing and Finance 04/2011., kwiecień 2011, s. 415.

³⁸ Jo H., Saha T., Sharma R., Wright S., *Socially Responsible Investing vs. Vice Investing*, Working Paper, Santa Clara University, 2010, s. 1.

pokazały również, że oczekiwane stopy zwrotu z akcji grzesznych spółek są niższe niż stopy zwrotu innych akcji, szczególnie w okresie dobrej koniunktury gospodarczej³⁹.

Na podstawie przytoczonych powyżej publikacji, trudno jest zatem jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie czy warto inwestować w akcje grzesznych spółek. Opłacalność inwestycji będzie odmienna w zależności od analizowanego kraju, obowiązującej w nim religii, regulacji państwowych w zakresie grzesznych przedsięwzięć. Dodatkowo w zależności od panującej koniunktury akcje grzesznych spółek będą zachowywać się odmiennie. Warto zwrócić uwagę również na fakt, że coraz więcej przedsiębiorstw, operujących w grzesznych branżach, stara się postępować odpowiedzialnie społecznie. W związku z tym coraz trudniej jest jednoznacznie stwierdzić, na podstawie których spółek może być przeprowadzona analiza opłacalności w grzeszną działalność.

Podsumowanie

Powyższy artykuł miał na celu przybliżyć tematykę „grzesznego” inwestowania, które cieszy się coraz większym zainteresowaniem. W publikacjach najczęściej pojęcie to oznacza inwestycje w branżę alkoholową, tytoniową oraz przemysł hazardowy. Wciąż jednak kwestią sporną pozostaje, czy przemysł zbrojeniowy, pornograficzny lub związany z produkcją środków aborcyjnych również powinien być rozważany jako grzeszny. Pierwszym funduszem inwestycyjnym, którego portfel składał się w całości z „grzesznych” spółek był Vice Fund, założony w 2002 roku. Na światowych giełdach powstają także indeksy obliczane wyłącznie na podstawie akcji nieetycznych firm np. SINdex czy 7 Deadly Sins.

Inwestorzy widzą w grzesznych spółkach duży potencjał. Przede wszystkim, w przeciwieństwie do spółek odpowiedzialnych społecznie, firmy działające w „nieetycznych” branżach często ponoszą mniejsze koszty związane z przestrzeganiem zasad CSR, gdyż ze względu na specyfikę działalności nie mają możliwości zostać uwzględnione w indeksach spółek odpowiedzialnych społecznie. Bariery wejścia, będące wynikiem regulacji państwowych, umacniają oligopolistyczną pozycję tych spółek. Zmniejszony popyt na ich akcje, będący skutkiem ograniczeń nabywania akcji przez inwestorów instytucjonalnych, przekłada się na wyższą oczekiwaną stopę zwrotu z inwestycji. Dodatkowo „nieetyczne” biznesy cechują się rzadko spotykaną lojalnością klientów wobec marki, dzięki czemu ich pozycja w czasie kryzysu umacnia się.

Empiryczne badania wskazują na dodatnią korelację pomiędzy poziomem podatku akcyzowego „grzesznych” produktów i stopy zwrotu z inwestycji. Dodatkowo „nieetyczne” spółki osiągają wyższe stopy zwrotu w krajach, gdzie dominującym wyznaniem jest protestantyzm ze względu na awersję inwestorów do grzechu. Wysoki poziom ryzyka procesowego w danym kraju przekłada się na wyższe oczekiwane stopy zwrotu z „grzesznych” akcji w porównaniu do krajów, w których ryzyko pozostaje

³⁹ Sabler J., *Sin Stock Returns over the Business Cycle*, Working Paper, Paris-Dauphine University, 2007, s. 1.

niewielkie. Dodatkowo udowodniono, że w świetle zintensyfikowanych kontroli i podleganiu ryzykom procesowym spółki dbają o wysoką jakość sprawozdawczości. Przeprowadzone dotąd badania nie pozwalają jednoznacznie odpowiedzieć czy grzeszne spółki generują wyższy zysk z inwestycji niż inne branże. W zależności od uwarunkowań prawnych, społecznych i politycznych, oczekiwana stopa zwrotu z inwestycji może być znacznie zróżnicowana pomiędzy poszczególnymi krajami.

Bibliografia

- European Social Investment Forum (EUROSIF), *European SRI Study 2010*, Paryż 2010,
- Fabozzi F., Ma K., Oliphant B., *Sin Stock Returns*, The Journal of Portfolio Management, 2008,
- Hong H., Kacperczyk M., *The price of sin: The effects of social norms on markets*, Journals of Financial Economics 93, 2009,
- Johnson M., Meier J., *The Wages of Sin: Taxing America's Legal Vices*, Western Political Quarterly 43, 1990,
- Jo H., Saha T., Sharma R., Wright S., *Socially Responsible Investing vs. Vice Investing*, Working Paper, Santa Clara University, 2010,
- Kim I., Venkatachalam M., *Are Sin Stocks Paying the Price for Accounting Sins?*, Journal of Accounting, Auditing and Finance, kwiecień 2011,
- Rogowski W., Ulianiuk A., *Społecznie odpowiedzialne inwestowanie (SRI) – próba charakterystyki. Część I: Czym jest społecznie odpowiedzialne inwestowanie (SRI)*, Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów. Zeszyt naukowy nr 112, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, 2011,
- Sabler J., *The Determinants of Sin Stock Returns: Evidence on the European Market*, SSRN Electronic Journal 11/2007, listopad 2007,
- Sabler J., *Sin Stock Returns over the Business Cycle*, Working Paper, Paris-Dauphine University, 2007,
- Zieliński M., *Fundusze grzechu – vice funds*, Gazeta Trend, lipiec 2011.

Źródła internetowe

- H. Jo, T. Saha, *Socially Responsible Investing vs. Vice Investing*, 2009, [dostęp: 8 marca 2016], <http://www.aabri.com/LV2010Manuscripts/LV10107.pdf>,
- *Index inclusion rules for the FTSE4GOOD Index series*, [dostęp: 14 grudnia 2014], <http://www.ftse.com/products/downloads/F4G-Index-Inclusion-Rules.pdf>,
- *ISE SINdex (SIN) Index Level*, [dostęp: 1 grudnia 2015], <https://www.ise.com/etf-ventures/index-data/ise-sindex-sin>,

- H. Jo, T. Saha, *Socially Responsible Investing vs. Vice Investing*, 2009, [dostęp: 8 marca 2016], <http://www.aabri.com/LV2010Manuscripts/LV10107.pdf>,
- Opis marketingu grupy BAT, [dostęp: 8 marca 2016], http://www.bat.com.pl/group/sites/BAT_9Y2FAC.nsf/vwPagesWebLive/DO9T5KJU?opendocument,
- Opis projektu RESPECT, <http://www.odpowiedzialni.gpw.pl>, [dostęp: 1 grudnia 2015],
- Thune K., *3 Best Mutual Funds for 'Sin Stocks'*, [dostęp: 13 sierpnia 2013], <http://www.investorplace.com>,
- *Respect Index – kryteria oceny spółek*, [dostęp: 1 grudnia 2015], http://www.odpowiedzialni.gpw.pl/kryteria_oceny_spolek/,
- *Seven Deadly Sins - overview*, [dostęp: 1 grudnia 2015], <https://www.motifinvesting.com/motifs/seven-deadly-sins#/overview>,
- Słownik języka polskiego, [dostęp: 1 grudnia 2015], <http://sjp.pwn.pl/sjp>,
- Woods J., *Doing well while doing good: Socially responsible investing*, [dostęp: 7 marca 2016], <http://www.cnbc.com/2015/09/24/doing-well-while-doing-good-socially-responsible-investing.html>.

Abstract

With the growing interest in the social responsible investing also the concept of “sin” investing increasingly peddles out among investors. The most common definitions of “sin” investing are investments in alcohol, tobacco and gambling industry. The first “fund of sin”, which initiated the development of the industry, was the Vice Fund (VICEX) founded in 2002. Unpredictable rate of return of the "sinful" companies contributed to development of a number of studies and publications on the subject, which often present conflicting results. Empirical studies show a positive correlation between the level of excise tax on “sinful” products and return on investment. Furthermore, the "unethical" companies achieve higher returns in countries where the dominant religion is Protestantism because of investors' aversion to sin. The high level of process risk in a given country transfers into higher expected rate of return from the "sinful" stocks in comparison with countries where this risk is small. Additionally, it is proved that in the light of the intensified control and exposure to risks of trials, companies care about the quality of reporting, which is reflected in stock prices of companies. Conducted researches do not allow a clear-cut answer whether “sinful” companies generate a higher return on investment than other industries. Depending on the legal, social and political conditions, the expected rate of return on investment can vary widely between certain countries.

Opóźnienia w przewozach pasażerskich a prawa pasażera

*inż. Agnieszka Lenart**, *inż. Dominik Makurat***

JEL: L91, L92, L93, R41

Streszczenie

Rynek dóbr i usług regulowany jest przez szereg rodzajów prawa, między innymi przez prawa konsumenta. Obowiązują one podczas dowolnej działalności konsumenckiej, nawet wtedy, gdy dana osoba korzysta ze środków publicznego transportu. Ta grupa praw określana jest mianem praw pasażera. W Polsce, powstanie i rozwój tych praw jest ściśle związany z polską akcesją do Unii Europejskiej. W dzisiejszych czasach europejskie firmy przewozowe muszą przestrzegać tych samych zasad na terenie całej Unii, jednak część z nich i tak je łamie, zaś konsumenci albo nie są świadomi tego, że ich prawa są naruszane, albo nie posiadają odpowiedniej wiedzy odnośnie tego, jak mogą zareagować na taką sytuację. Celem tego artykułu jest podanie konkretnych informacji dotyczących możliwych roszczeń wobec przewoźnika w przypadku najbardziej powszechnego problemu opóźnień w transporcie. Kwoty odszkodowań różnią się w zależności od środka transportu, z którego korzysta klient. W przypadku podróży pociągiem minimalna kwota roszczenia wynosi 4 EUR, natomiast korzystając z linii lotniczych klient ma prawo do odszkodowania powyżej 250 EUR. Sytuacja prawna w Polsce pozwala na dwójakie dochodzenie swoich praw. Jeśli podstawę stanowią dokumenty unijne, niewykluczone jest jednoczesne zastosowanie polskich przepisów. W takiej sytuacji pozew trafia do sądu cywilnego, który rozstrzyga zasadność roszczenia. Polskie przepisy nie są wystarczająco precyzyjne w zakresie praw pasażerów. W przeciwieństwie do nich, regulacje unijne nie tylko dokładnie przedstawiają sytuacje, w których pasażer ma prawo żądać rekompensaty, ale określają również konkretne kwoty, możliwe do uzyskania przez pasażera.

* inż. Agnieszka Lenart jest studentką IV roku studiów na Politechnice Gdańskiej. Mail do autorki: aglen6@gmail.com.

** inż. Dominik Makurat jest studentem IV roku studiów na Politechnice Gdańskiej. Mail do autora: dominik.makurat@gmail.com.

Wstęp

W artykule poruszono kwestię ochrony pasażerów w odniesieniu do opóźnień w transporcie. Jest to z pewnością problem, z którym spotyka się wielu konsumentów. Wspólne zasady unijne mają na celu zagwarantowanie pasażerom minimalnej pomocy w przypadku dużego opóźnienia lub odwołania, jak również szczególną ochronę najbardziej wrażliwych podróżnych. Ustanawiają one także mechanizmy dochodzenia odszkodowań od przewoźników.

Przepisy mające na celu ochronę pasażerów korzystających z różnego rodzaju środków transportu były tworzone stopniowo przez Unię Europejską. Można je nazwać „dodatkowymi przepisami”, gdyż podstawowymi są prawa ochrony konsumentów, imprez turystycznych. Mimo tego, że są to przepisy rangi europejskiej, nie zawsze są przystępne w stosowaniu. Główną rolę w ich interpretacji odgrywa Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Niewątpliwą zaletą jest to, że wystarczy jeden korzystny wyrok Trybunału w danej sprawie, aby móc powoływać się na niego w późniejszych, podobnych przypadkach. Przepisy te pozwalają określić szereg jednolitych praw dla różnych środków transportu. Dla konsumenta ważne jest przede wszystkim to, że wprowadzają one także zasady pomocy i wypłaty odszkodowań w przypadku odwołań połączeń lub znacznych opóźnień. W zależności od rodzaju transportu mają specyficzny charakter, a przewoźnicy wykonujący usługi na terenie Unii Europejskiej zobligowani są je stosować.

W tym kontekście można wspomnieć o ważnej roli Parlamentu Europejskiego, który od zawsze był bardzo zaangażowany w działania na rzecz praw pasażerów. Jego główne działanie stanowi czuwanie nad skutecznym stosowaniem aktów prawnych związanych z ochroną tej szczególnej grupy konsumentów. Parlament wychodzi na przeciw potrzebom pasażerów, opowiadając się za wprowadzaniem łatwiejszych i bardziej zrozumiałych sformułowań. Zaleca także, aby pasażerowie byli zapoznawani ze swoimi prawami już podczas podróży. Niestety wielu przewoźników o tym zapomina.

Przepisy unijne odnoszą się do podróży:

- a) koleją,
- b) autobusami,
- c) samolotami,
- d) statkami (w żegludze morskiej i śródlądowej).

1. Opóźnienia w transporcie kolejowym

Zgodnie z danymi udostępnionymi przez Główny Urząd Statystyczny wynika, że w 2014 roku w Polsce z kolei skorzystało 268,35 milionów pasażerów¹. Podróżujący często nie są informowani o przysługujących im prawach. Kierownicy pociągów przekazują jedynie informacje o przypuszczalnych godzinach dotarcia do celu, w związku z czym podróżni często nie są świadomi, jakie uprawnienia im przysługują.

Tabela 1 przedstawia liczbę pociągów opóźnionych na przybyciu, czyli na stacji docelowej,

w trzech pierwszych kwartałach 2015 roku. W sumie prawie 360 tysięcy pociągów było opóźnionych do 60 minut. Przepisy dotyczące praw pasażerów związanych z odszkodowaniami zaczynają obowiązywać od opóźnienia wynoszącego co najmniej 61 minut powyżej planowanego czasu dotarcia do stacji docelowej. W ciągu 2015 roku takich pociągów było aż 5650. Najwięcej, bo blisko 2000 pojazdów szynowych opóźniło się w 3 kwartale, czyli miesiącach lipiec-wrzesień. Wpływ na to mogło mieć m.in. wyjątkowo ciepłe lato. Wysokie temperatury nie sprzyjają szynom, powodując ich uszkodzenia. Kolejnym powodem mogą być także burze i nawałnice występujące w lipcu i wrześniu. Przyczyniły się one do zrywania trakcji kolejowej, co skutkowało opóźnieniami.

Tabela 1. Liczba pociągów opóźnionych na przybyciu w 2015 roku

Liczba pociągów opóźnionych na przybyciu w 2015 roku				
	1 kwartał	2 kwartał	3 kwartał	4 kwartał
< 5 minut	59 615	57 855	63 325	62 343
<5;60) minut	20 052	24 681	38 737	32 638
<60;120) minut	825	970	1 434	1 057
>120 min	270	269	533	292

Źródło: Urząd Transportu Kolejowego, *Punktualność przewozów pasażerskich w 2015 roku*.

¹ Główny Urząd Statystyczny, *Przewóz ładunków i pasażerów*, [dostęp: 16 października 2015], http://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5511/11/3/1/przewozy_ladunkow_i_pasazerow_w_2014_r..pdf.

Wielkość opóźnienia pociągu ma znaczący wpływ na roszczenia, które pasażer może wnieść przeciwko przewoźnikowi kolejowemu. Kwestię wypłaty rekompensat z tytułu opóźnień pociągów reguluje obecnie artykuł 17 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1371/2007 dotyczącego praw i obowiązków pasażerów w ruchu kolejowym. Tabela 2 dokładnie określa kwoty rekompensat, o które może starać się podróżujący. Warto zwrócić uwagę na fakt, że przepisy unijne obowiązują w zakresie opóźnienia pociągu na stacji docelowej. Teoretycznie może to znaczyć, że jeśli pociąg odjedzie ze stacji początkowej 120 minut po planowanej godzinie, ale na stację końcową dojedzie punktualnie, to z punktu widzenia prawa żadna rekompensata nie będzie przysługiwała podróżnemu.

Tabela 2. Rekompensaty za opóźnienia

Opóźnienie	Rekompensata
61-119 minut	25% ceny biletu
>120 minut	50% ceny biletu

Źródło: Urząd Transportu Kolejowego, *Kiedy przysługuje rekompensata?*, [dostęp: 16 października 2015], <http://pasazer.utk.gov.pl/pas/informacje-1/zachowaj-bilet/opozniony-pociag-sprawd/5056,Opozniony-pociag-Sprawdz-kiedy-przysluguje-Ci-rekompensata.html>.

Podstawą do wypłaty rekompensaty jest wystąpienie opóźnienia pociągu w dojeździe do stacji docelowej o więcej niż 60 minut oraz pisemne zawiadomienie i wystąpienie do przewoźnika w drodze reklamacji. Ważne jest także posiadanie adnotacji od kierownika pociągu na bilecie, informującej o opóźnieniu pociągu. Jednak nie stanowi to warunku koniecznego. Od kilku lat przewoźnicy posiadają systemy informatyczne, w których zawarte są wszystkie dane związane z punktualnością pociągów, a więc brak tego potwierdzenia nie może pozbawić pasażera możliwości dochodzenia swoich praw. Reklamację można wysłać do przewoźnika przy użyciu tradycyjnej poczty, złożyć w kasie biletowej danego operatora, jak również zgłosić sprawę elektronicznie za pomocą maila lub wypełniając specjalny formularz. Często zdarza się, że przedsiębiorstwa kolejowe realizują wypłatę rekompensaty w postaci bonów na kolejne podróże. Przewoźnik ma obowiązek wypłacić rekompensatę w formie pieniężnej – w postaci przekazu pocztowego na adres podany w reklamacji lub przelewem na wskazane przez pasażera konto bankowe. Rekompensata za opóźnienia wypłacana jest tylko i wyłącznie w sytuacji, gdy wielkość danego odszkodowania przekracza minimalny próg, poniżej którego odszkodowanie nie jest wypłacane. W Polsce próg ten wynosi równowartość 4 EUR. Częściowy zwrot za bilet nie zależy od przyczyny opóźnienia, nawet gdy jest ono

spowodowane działaniem siły wyższej². Należy jednak pamiętać, że przepis obowiązuje jedynie dla opóźnień krajowych pociągów dalekobieżnych kategorii:

- Intercity Premium (EIP),
- Express InterCity (EIC),
- InterCity (IC),
- Twoje Linie Kolejowe (TLK),
- interREGIO (IR)

oraz wszystkich międzynarodowych w przejazdach pomiędzy krajami Unii Europejskiej:

- osobowych,
- pospiesznych,
- RegioEkspres (RE),
- EuroCity (EC),
- EuroNight (EN).

Ponadto na podstawie art. 2 ust. 5 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1371/2007, Polska bezterminowo wyłączyła stosowanie opisywanych rekompensat dla pociągów miejskich, podmiejskich i regionalnych. Wyłączenie to dotyczy pociągów osobowych wszystkich przewoźników samorządowych (Koleje Mazowieckie, Koleje Dolnośląskie, Koleje Śląskie, Koleje Małopolskie, Koleje Wielkopolskie, Arriva RP, Łódzka Kolej Aglomeracyjna, Szybka Kolej Miejska w Warszawie, PKP SKM w Trójmieście, pociągi REGIO Przewozów Regionalnych, Warszawska Kolej Dojazdowa) z wyjątkiem pociągu „Słoneczny” spółki Koleje Mazowieckie.

Ważne są także elementy, które powinny zostać zawarte we wspomnianej reklamacji, takie jak:

- data sporządzenia,
- nazwa i adres przewoźnika,
- imię i nazwisko (nazwa) oraz adres zamieszkania (siedziby) składającego reklamację,

² Urząd Transportu Kolejowego, *Kiedy przysługuje...*, op. cit.

- przedmiot roszczenia wraz z uzasadnieniem,
- kwota roszczenia oddzielnie dla każdego dokumentu przewozu,
- wykaz załączonych dokumentów,
- podpis osoby uprawnionej do wniesienia reklamacji.

Każdy pasażer może się także starać o rekompensaty powołując się na polskie przepisy. W tym przypadku krajowe regulacje nie ograniczają prawa pasażerów wszystkich kategorii pociągów do wniesienia skargi z tytułu opóźnienia i otrzymania od przewoźnika wyjaśnień przyczyn takiego zdarzenia, dochodzenia roszczeń z tytułu naprawy szkody na podstawie ogólnych przepisów Kodeksu cywilnego (ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 Dz.U. 1964 nr 16 poz. 93, dalej: kc) oraz Prawa przewozowego (ustawa z dnia 15 listopada 1984 roku Prawo przewozowe Dz.U. 1984 nr 53 poz. 272). Zgodnie z Prawem przewozowym „przewoźnik odpowiada za szkodę, jaką poniósł podróżny wskutek opóźnionego przyjazdu lub odwołania regularnie kursującego środka transportowego”³. W przypadku dochodzenia roszczeń na podstawie ww. przepisów konieczne jest udowodnienie poniesionej straty, np. przedstawienie rachunków potwierdzających fakt opóźnienia pociągu. Należy jednak pamiętać, że w tym przypadku przewoźnik rozpatruje sprawę uznaniowo, a więc może roszczenie odrzucić, obniżyć lub uznać w całości. Nie jest to zatem odszkodowanie za sam fakt opóźnienia środka transportowego, lecz za udowodnioną stratę materialną powstałą wskutek opóźnionego przyjazdu pociągu do stacji docelowej. Na złożenie reklamacji podróżny ma 1 rok w przypadku przejazdów krajowych i 2 miesiące w przypadku przejazdów międzynarodowych. Przewoźnik jest zobligowany do odpowiedzi na reklamację w ciągu 30 dni. W przypadku odmowy uznania roszczenia lub zaproponowania niesatysfakcjonującego rozwiązania, pasażer ma prawo wystąpić do sądu. Droga sądowa jest dopuszczalna dopiero po wyczerpaniu wszystkich etapów reklamacji. Można również złożyć pisemną skargę do Urzędu Transportu Kolejowego, przez formularz zgłoszeniowy lub mailowo⁴.

2. Transport autobusowy

Od kilku lat w Polsce rozwija się rynek transportu autobusowego. Znaczący wpływ na ten rozwój miały remonty trakcji kolejowych, które znacznie wydłużyły czas podróży pociągiem. Wówczas podróżni zaczęli korzystać z usług przewoźników autobusowych. Wśród najbardziej popularnych można wymienić: PolskiBus, Sindbad, Lux Express, Simple Express. Wiele przedsiębiorstw PKS oferuje podróże krajowe, a także zagraniczne.

Kwestię opóźnień lub odwołań kursów dalekobieżnych regulują polskie i unijne przepisy, które wyraźnie określają długość kursu długodystansowego (odległość nie mniejsza niż

³ Art. 62, *Ustawa z dnia 15 listopada 1984 roku Prawo przewozowe* (Dz.U. 1984 nr 53 poz. 272)

⁴ Urząd Transportu Kolejowego, *Kiedy przysługuje...*, op. cit.

250 km). W przypadku odwołania lub opóźnienia kursu podróżujący ma prawo do otrzymania we właściwym czasie informacji o przyczynach opóźnienia lub odwołania. W razie odwołania kursu długodystansowego lub opóźnienia wynoszącego ponad 2 godziny przewoźnik ma obowiązek zaproponować wybór między:

- zwrotem kosztów biletu oraz – jeśli zajdzie potrzeba – bezpłatnym przewozem do miejsca rozpoczęcia podróży, jeśli z powodu opóźnienia podróżny nie może zrealizować swoich planów,
- podróżą ze zmienioną trasą do miejsca docelowego, na porównywalnych warunkach, w najwcześniejszym możliwym terminie i bez dodatkowych opłat.

Jeżeli podróżujący nie otrzyma takich propozycji może złożyć skargę i ubiegać się o zwrot kosztów biletu oraz o odszkodowanie w wysokości 50 proc. jego ceny. Jeśli podróż (na trasie dłuższej niż 250 km) miała planowo trwać ponad 3 godziny, a odjazd jest opóźniony o ponad 90 minut, podróżujący ma także prawo do:

- posiłku i napojów – w zakresie proporcjonalnym do długości czasu oczekiwania lub opóźnienia,
- zakwaterowania, jeśli nocleg okaże się konieczny – przez maksymalnie 2 noce po cenie do kwoty stanowiącej równowartość 80 EUR za noc⁵.

Należy jednak zaznaczyć, że przewoźnicy nie mają obowiązku zapewnienia zakwaterowania podróżnych, jeżeli opóźnienie było spowodowane niesprzyjającymi warunkami pogodowymi lub klęską żywiołową.

Odrębne przepisy, związane bezpośrednio z transportem i obowiązujące w Polsce, dotyczą także sytuacji, kiedy podczas podróży dojdzie do wypadku komunikacyjnego. Jeśli pasażer zostanie ranny ma prawo do odszkodowania. W przypadku jego śmierci odszkodowanie przysługiwać będzie osobom pozostającym na utrzymaniu pasażera. Taka rekompensata należy się także, gdy uszkodzeniu ulegnie bagaż lub inne osobiste przedmioty. W razie potrzeby przewoźnik musi zapewnić także żywność, ubrania, transport i zakwaterowanie.

Na skierowanie skargi do przewoźników pasażerowie mają czas do 3 miesięcy od dnia, w którym wykonana została usługa regularna lub w którym powinna była ona zostać wykonana. W ciągu 1 miesiąca od dnia wpłynięcia skargi przewoźnik powiadamia pasażera o uznaniu, oddaleniu lub dalszym rozpatrywaniu skargi. Przewoźnik musi udzielić ostatecznej odpowiedzi w terminie do 3 miesięcy od dnia wpłynięcia skargi. W przypadku, kiedy pasażer stwierdzi, że jego prawa zostały naruszone, może skierować sprawę do Głównego Inspektoratu Transportu Drogowego lub Urzędu

⁵ *Streszczenie praw pasażerów podróżujących autobusem lub autokarem*, [dostęp: 16 października 2015], http://ec.europa.eu/transport/themes/passengers/road/doc/summary_pl.pdf.

Marszałkowskiego, jeśli sprawa dotyczy przewozów związanych z wycieczką turystyczną⁶.

Podobnie jak w przypadku przewozów kolejowych, również tutaj mają zastosowanie przepisy Kodeksu cywilnego. Jeżeli przewoźnik nie wywiąże się z prawidłowego wykonania usługi przewozowej, w wyniku której podróżny poniesie straty, musi liczyć się z możliwością pociągnięcia go do odpowiedzialności materialnej w związku z niedopełnieniem warunków umowy. Z takim przypadkiem miał do czynienia jeden ze studentów Politechniki Gdańskiej. W listopadzie 2014 roku podróżował do Pragi na koncert ulubionego zespołu. Czekając w Warszawie na kurs autobusu, około 2 godziny po planowym odjeździe, okazało się, że kurs nie zostanie wcale zrealizowany. Nikt nie poinformował pasażerów o ich prawach. Nie została nawet podana informacja o odwołaniu kursu. Pasażerowie samodzielnie musieli zasięgać informacji o przyczynie opóźnienia. W wyniku zaniedbania przewoźnika student Politechniki nie mógł uczestniczyć w koncercie. Poniósł więc stratę w wysokości kilkuset złotych, na co składała się między innymi cena biletu na koncert oraz kwota poniesiona na przejazd do Pragi. Rozpoczął standardową ścieżkę związaną z uzyskaniem odszkodowania. Przewoźnik odmówił jednak zwrotu pieniędzy za bilety na koncert. Zaproponował jedynie zwrot należności za bilety na kurs Warszawa-Praga-Warszawa. Student postanowił złożyć pozew do sądu. W dniu 20.03.2015 r. Sąd Rejonowy Gdańsk Południe IX Wydział Cywilny, wydał nakaz zapłaty⁷. Przyznał rację poszkodowanemu pasażerowi i nakazał właścicielowi spółki zapłatę kwoty 746,79 zł oraz dodatkowo kosztów za przeprowadzenie sprawy. Sprawa nie została tak szybko zakończona. Mimo tego, że właściciel spółki przewozowej nie odwołał się od wyroku, do dnia dzisiejszego nie dokonał on zapłaty należnej kwoty wraz z odsetkami, a pasażer dochodzi zwrotu swojej należności od nieuczciwego przewoźnika przez komornika.

3. Transport lotniczy

Rozwijający się transport lotniczy sprawia, że ceny biletów nie są już tak wysokie, jak niegdyś. Ceny biletów krajowych w jedną stronę zaczynają się od 19 zł, do Skandynawii od 39 zł, a do Londynu można polecieć za 79 zł⁸. Ważne jest jednak to, aby mimo niskich cen zapewniona została najwyższa jakość usług. W przypadku tanich przewoźników, często mówi się o starszej flocie samolotów, która miewa problemy techniczne. Stąd też wiele lotów jest odwoływanych i opóźnionych. Zdarzają się także sytuacje, że przewoźnik sprzedaje więcej biletów na dany lot, niż ma miejsc w samolocie.

⁶ Ibidem.

⁷ Sygn. akt IX Nc 287/15

⁸ Zob. <http://www.skyscanner.pl> [dostęp 8 stycznia 2016]. Cena 19 zł dla przelotu na trasie Gdańsk - Warszawa Modlin linią Ryanair w dniu 14.02.2016. Cena 39 zł dla przelotu na trasie Gdańsk - Sztokholm linią Wizzair w dniu 15.04.2016r. Cena 79 zł dla przelotu na trasie Gdańsk - Londyn Luton linią Wizzair w dniu 13.04.2016 r. Loty w jedną stronę z małym bagażem podręcznym.

Prawa pasażerów w zakresie transportu lotniczego reguluje Rozporządzenie (WE) nr 261/2004. Jest ono źródłem wielu sporów między przewoźnikami, a pasażerami, które często rozwiązuje się w urzędach lotniczych lub sądach. Zgodnie z unijnymi przepisami przewoźnik powinien otoczyć opieką podróżujących w następujących sytuacjach:

- odwołanie lotu,
- odmowa przyjęcia na pokład wbrew woli pasażera,
- znaczne opóźnienia lotu.

W ramach opieki przewoźnik powinien bezpłatnie zapewnić pasażerom:

- wyżywienie i napoje,
- dwie rozmowy telefoniczne, faksy, dalekopisy lub e-maile,
- zakwaterowanie w hotelu wraz z transportem pomiędzy lotniskiem a miejscem zakwaterowania.

Pomoc udzielana jest w zależności od czasu oczekiwania na opóźniony lub alternatywny lot, przy czym prawo do zakwaterowania w hotelu przysługuje tylko w przypadku konieczności oczekiwania na ten lot przez jedną lub więcej nocy. Nie zawsze można też liczyć na prawo do opieki. Dotyczy to przypadków, gdy opóźnienie trwa mniej niż:

- 2 godziny w przypadku lotów do 1.500 km,
- 3 godziny w przypadku lotów wewnątrzspółnotowych długości powyżej 1.500 km,
- 3 godziny w przypadku lotów innych niż wewnątrzspółnotowe o długości pomiędzy 1.500 km a 3.500 km,
- 4 godziny w przypadku lotów innych niż wewnątrzspółnotowe o długości ponad 3.500 km⁹.

Dodatkowym warunkiem, aby przepisy unijne mogły zostać zastosowane jest konieczność odbycia się lotu z lotniska na terenie Unii Europejskiej, Szwajcarii, Norwegii lub Islandii. Można także dochodzić swoich praw, jeśli samolot należy do przewoźnika ze wspomnianych państw, ale nie startuje z lotnisk europejskich. Przepisy mają również zastosowanie, jeśli rezerwacja obejmuje przesiadki na europejskich lotniskach, nawet jeżeli lot odbywa się z lotniska spoza wymienionego obszaru.

W przypadku odwołania lotu, odmowy przyjęcia na pokład oraz opóźnienia lotu o co najmniej o 2 godziny przewoźnik jest obowiązany wręczyć każdemu pasażerowi pisemną informację o minimalnych prawach pasażerów, w tym prawa do odszkodowania

⁹ Art. 4-7, 9, Rozporządzenie WE nr 261/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lutego 2004 r. ustanawiające wspólne zasady odszkodowania i pomocy dla pasażerów w przypadku odmowy przyjęcia na pokład albo odwołania lub dużego opóźnienia lotów, uchylające rozporządzenie (EWG) nr 295/91.

i opieki¹⁰. Jeśli natomiast dochodzi do znacznych opóźnień na lotnisku docelowym, czyli tych powyżej 3 godzin po planowanym przylocie, podróżny ma prawo do odszkodowania za opóźniony lot. Odszkodowania dotyczą także osób, którym lot został odwołany lub które z przyczyn niezależnych nie zostały wpuszczone na pokład samolotu. Kwoty odszkodowań kształtują się następująco:

- 250 EUR dla lotów o długości do 1.500 km,
- 400 EUR dla lotów wewnątrzspółnotowych o długości powyżej 1.500 km,
- 400 EUR dla lotów innych niż wewnątrzspółnotowe o długości od 1.500 km do 3.500 km,
- 600 EUR dla lotów innych niż wewnątrzspółnotowe o długości powyżej 3.500 km.

Kwota odszkodowania może być zmniejszona o 50 % w przypadku, gdy czas przylotu alternatywnego w stosunku do planowanego nie przekracza:

- 2 godzin w przypadku lotów o długości 1.500 km,
- 3 godzin w przypadku lotów wewnątrzspółnotowych o długości powyżej 1.500 km,
- 3 godzin w przypadku lotów innych niż wewnątrzspółnotowe o długości pomiędzy 1.500 km a 3.500 km,
- 4 godzin w przypadku lotów innych niż międzywspółnotowe o długości powyżej 3.500 km¹¹.

Przewoźnik nie zawsze ponosi konsekwencje za wspomniane czynności. Przepisy określają szereg sytuacji, które wyłączają odpowiedzialność przewoźnika. Należą do nich m.in.

- odmowa przyjęcia pasażera na pokład, jeżeli jest racjonalnie uzasadniona w szczególności przyczynami natury zdrowotnej, wymogami bezpieczeństwa lub niewłaściwymi dokumentami podróżnymi,
- pasażerowie zostali poinformowani o odwołaniu lotu co najmniej 2 tygodnie przed planowanym czasem odlotu,
- pasażerowie zostali poinformowani o odwołaniu lotu w okresie od 2 tygodni do 7 dni przed planowanym czasem odlotu oraz zaoferowano im zmianę planu podróży umożliwiającą wylot nie wcześniej niż 2 godziny przed czasem wylotu według planu odwołanego lotu, a przylot do ich miejsca docelowego nie później niż 4 godziny po czasie przylotu według planu odwołanego lotu,
- odwołanie lotu jest spowodowane zaistnieniem nadzwyczajnych okoliczności, których nie można było uniknąć pomimo podjęcia wszelkich racjonalnych środków.

¹⁰Komisja Europejska, *Prawa pasażerów linii lotniczych*, [dostęp: 18 października 2015], http://europa.eu/youreurope/citizens/travel/passenger-rights/air/index_pl.htm.

¹¹ Komisja Europejska, *Prawa pasażerów linii lotniczych*, *op. cit*

Przez nadzwyczajne okoliczności należy rozumieć m.in. destabilizację polityczną, warunki meteorologiczne uniemożliwiające dany lot, zagrożenie bezpieczeństwa, nieoczekiwane wady mogące mieć wpływ na bezpieczeństwo, strajki mające wpływ na działalność przewoźnika¹².

Warto także dodać, że awaria samolotu nie zawsze jest sytuacją nadzwyczajną. Obowiązkiem przewoźnika jest zapewnienie takiego stanu technicznego maszyn, aby te mogły wykonywać kursy.

W przypadku odwołania lotu, odmowy przyjęcia na pokład albo opóźnienia lotu o 5 lub więcej godzin pasażer ma prawo odstąpić od umowy. Wtedy przewoźnik jest zobowiązany zwrócić pasażerowi pełen koszt zakupu biletu. Wypłata odszkodowania powinna nastąpić w formie pieniężnej. Za pisemną zgodą pasażera dopuszczalna jest forma vouchera lub możliwość nieodpłatnego skorzystania z usługi danego przewoźnika.

Istotne jest również zachowanie odpowiednich procedur ścieżki reklamacyjnej. Pasażer w ciągu roku może złożyć wniosek o odszkodowanie do przewoźnika. Ten ma 30 dni na odpowiedź. Jeżeli odpowiedź nie zadowoli pasażera lub przewoźnik uchyli się od niej, kolejnym krokiem jest wniesienie sprawy do Urzędu Lotnictwa Cywilnego (dalej: ULC). Urząd zajmuje się bezpłatnym egzekwowaniem praw od przewoźnika w imieniu pasażera. ULC powinien udzielić odpowiedzi w ciągu 30 dni, ale praktyka pokazuje, że sporne kwestie mogą toczyć się nawet 2 lata. Zgłaszając sprawę do urzędu, należy zwrócić się do właściwego odpowiednika dla państwa, skąd planowany był wylot. W przypadku wylotu z innego kraju niż Polska, można zgłosić sprawę do polskiego ULC. Ten przekieruje ją do właściwego państwa. Wydłuży to jednak proces odszkodowawczy.

Przykład innych studentów z Politechniki Gdańskiej pokazuje, że pasażer powinien dochodzić swoich praw. W marcu 2015 roku grupa studentów leciała z Gdańska do Warszawy. Po wejściu do samolotu okazało się, że przez niesprawny system radionawigacji lot będzie opóźniony o 4 godziny. Na lotnisku panowała dezinformacja. Pasażerowie nie otrzymali informacji o czasie oczekiwania na start samolotu. Nie zostali również poinformowani o swoich prawach. Po powrocie do domu skierowali pismo do przewoźnika o odszkodowanie w wysokości 250 EUR od osoby. Przewoźnik w odpowiedzi poinformował, że była to nadzwyczajna okoliczność i odmówił wypłaty rekompensaty. Kolejnym krokiem był list do ULC, w którym studenci dokładnie opisali sprawę. Otrzymali oni informację o wszczęciu postępowania. Przewoźnik został wezwany do ustosunkowania się do skargi pasażerów. Miesiąc później przewoźnik za pośrednictwem Urzędu wystosował pismo, w którym zaproponował ugodę. Za wypłacenie odszkodowania w wysokości 250 EUR na osobę oczekiwał wycofania skargi z urzędu.

¹²Urząd Lotnictwa Cywilnego, *Prawa pasażera*, [dostęp: 18 października 2015], <http://www.ulc.gov.pl/pl/prawa-pasazera>.

4. Transport morski i śródlądowy

Udział przewozów pasażerskich na statkach morskich odgrywa małą rolę w ogólnej liczbie przewiezionych osób. Na 709 milionów przypadków korzystania ze środków transportu w Polsce w 2014 roku tylko 148 tysięcy odbyło się statkami morskimi¹³. Kwestia przewozów śródlądowych nie jest poruszana z uwagi na brak regularnych rejsów żegluga śródlądowej w Polsce. W naszym kraju występują jedynie krótkie rejsy wycieczkowe.

W razie pojawienia się problemów, np. opóźnienia, odwołania rejsu, odmówienia wejścia na pokład podróżnemu, który wypływa lub przy pływa do portu w Unii Europejskiej przysługuje szereg praw. Przepisy nie mają jednak zastosowania do:

- statków, które mogą przewozić mniej niż 13 pasażerów,
- statków, których załoga składa się z nie więcej niż 3 osób,
- statków świadczących usługi przewozowe na odcinku krótszym niż 500 metrów w jedną stronę,
- większości statków historycznych,
- rejsów spacerowych i krajoznawczych – bez możliwości zakwaterowania lub z maksymalnie dwoma noclegami na statku¹⁴.

Odwołanie lub opóźnienie rejsu daje pasażerowi prawo do otrzymania we właściwym czasie odpowiednich informacji o przyczynach opóźnienia lub odwołania. Jeśli rejs zostanie odwołany lub opóźniony o ponad 90 minut, przewoźnik musi zaproponować wybór między zwrotem kosztów biletu, a podróżą zmienioną trasą w porównywalnych warunkach w najwcześniejszym możliwym terminie i bez dodatkowych opłat. Jeżeli natomiast podróż rozpoczyna się z opóźnieniem wynoszącym ponad 90 minut, w większości przypadków pasażer ma również prawo do posiłków i napojów oraz jeśli to konieczne, noclegu¹⁵.

Tabela 3 przedstawia, jakich odszkodowań może domagać się pasażer opóźnionego rejsu. Warto zaznaczyć, że jeśli opóźnienie było spowodowane niesprzyjającymi warunkami

¹³Główny Urząd Statystyczny, *Przewóz ładunków i pasażerów*, [dostęp: 16 października 2015], http://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5511/11/3/1/przewozy_ladunkow_i_pasazerow_w_2014_r.pdf.

¹⁴ Art. 17, *Rozporządzenie Parlamentu i Rady UE nr 1177/2010 z dnia 24 listopada 2010 r. o prawach pasażerów podróżujących drogą morską i drogą wodną śródlądową oraz zmieniające rozporządzenie (WE) nr 2006/2004*.

¹⁵ Ibidem.

pogodowymi lub klęską żywiołową, pasażer nie otrzyma żadnego odszkodowania ani rekompensaty.

Jeśli pasażer uważa, że jego prawa zostały naruszone, może złożyć skargę do przewoźnika w terminie 2 miesiące od dnia, w którym incydent miał miejsce. Przewoźnik ma obowiązek zająć wobec niej stanowisko w ciągu 1 miesiąca i udzielić ostatecznej odpowiedzi w ciągu 2 miesięcy od dnia otrzymania skargi. Można także złożyć skargę do odpowiedniego Urzędu Morskiego.

Tabela 3. Rekompensaty za opóźnienia w rejsach statkami

Opóźnienie	1 godzina dla rejsów do 4 godzin	2 godziny dla rejsów 4-8 godzin	3 godziny dla rejsów 8-24 godzin	6 godzin dla rejsów powyżej 24 godzin
Odszkodowanie	25% ceny biletu	25% ceny biletu	25% ceny biletu	25% ceny biletu
Opóźnienie	2 godziny dla rejsów do 4 godzin	4 godziny dla rejsów 4-8 godzin	6 godzin dla rejsów 8-24 godzin	12 godzin dla rejsów powyżej 24 godzin
Odszkodowanie	50% ceny biletu	50% ceny biletu	50% ceny biletu	50% ceny biletu

Źródło: Komisja Europejska, *Prawa pasażerów statków*, [dostęp 18 października 2015], http://europa.eu/youreurope/citizens/travel/passenger-rights/ship/index_pl.htm

Podsumowanie

Dzięki unijnym przepisom pasażerowie, którzy doświadczyli trudności w postaci opóźnień w transporcie, nie są pozostawieni sami sobie. Nie można powiedzieć, że pasażerowie nie mieli wcześniej żadnych praw. Polskie prawodawstwo takie prawa zapewniało, jednak wszelkiego rodzaju roszczenia były możliwe jedynie na drodze sądowej. Parlament Europejski określił prostą i szybką ścieżkę dochodzenia praw przez pasażerów. Co ważne, przepisy określają też dokładnie, które urzędy są właściwe do rozpatrywania sporów tak, aby sprawy tylko w ostateczności trafiały do sądów.

Wspomniane w artykule przykłady pokazują, że często niezbędny jest upór i determinacja pasażera, aby otrzymać jakiegokolwiek rekompensaty. Pasażerowie muszą się często upominać o swoje prawa. Jeśli przewoźnicy uciekają od odpowiedzialności, konieczna jest ścieżka sądowa. Na koniec można wspomnieć, że na rynku istnieje obecnie wiele

„kancelarii odszkodowawczych” świadczących usługi związane z dochodzeniem roszczeń pasażerów. Podróżny najczęściej płaci firmie dopiero po wygranej sprawie. W przypadku niewyegzekwowania odszkodowania firma sama pokrywa koszty.

Bibliografia

- Główny Urząd Statystyczny, *Przewozy ładunków i pasażerów w 2014 r.*, Warszawa 2015 r.
- Rozporządzenie WE nr 261/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lutego 2004 r. ustanawiające wspólne zasady odszkodowania i pomocy dla pasażerów w przypadku odmowy przyjęcia na pokład albo odwołania lub dużego opóźnienia lotów, uchylające rozporządzenie (EWG) nr 295/91,
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1177/2010 z dnia 24 listopada 2010 r. o prawach pasażerów podróżujących drogą morską i drogą wodną śródlądową oraz zmieniające rozporządzenie (WE) nr 2006/2004,
- Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej,
- Ustawa z dnia 15 listopada 1984 Prawo Przewozowe (Dz.U. 1984 nr 53 poz. 272).

Źródła internetowe

- Komisja Europejska, *Prawa pasażerów statków*, [dostęp: 18 października 2015], http://europa.eu/youreurope/citizens/travel/passenger-rights/ship/index_pl.htm,
- Komisja Europejska, *Streszczenie praw pasażerów podróżujących autobusem lub autokarem*, [dostęp: 16 października 2015], http://ec.europa.eu/transport/themes/passengers/road/doc/summary_pl.pdf,
- Urząd Lotnictwa Cywilnego, *Prawa pasażera*, [dostęp: 18 października 2015], <http://www.ulc.gov.pl/pl/prawa-pasazera>,
- Urząd Transportu Kolejowego, *Kiedy przysługuje rekompensata?*, [dostęp: 16 października 2015], <http://pasazer.utk.gov.pl/pas/informacje-1/zachowaj-bilet/opozniony-pociag-sprawd/5056,Opozniony-pociag-Sprawdz-kiedy-przysluguje-Ci-rekompensata.html>,
- Urząd Transportu Kolejowego, *Punktualność przewozów pasażerskich w 2015 roku*, [dostęp: 16 października 2015], <http://www.utk.gov.pl/pl/analizy-i-monitoring/statystyka-kwartalna/przewozy-pasazerskie/5968,Punktualnosc-przewozow-pasazerskich-w-2015-roku.html>.

Abstract

The market of goods and services is regulated by numerous law categories, however, one of them applies to everyone, every time one purchases something. This category are the consumer rights. They are in force during any kind of consumer activity, even when a person uses the means of public transport. This group of rights is called the passengers rights. In Poland, the process of their creation and development is strictly connected with the Polish accession to the European Union. Nowadays, the European transport companies have to abide the same rules across the whole EU, yet some of them break them anyway and the consumers either are not aware of the fact that their rights were violated or they possess no knowledge on how to react in such situation. The aim of this paper is to provide specific information regarding the possible passengers' claims in probably the most common question of transport delays

Depending on the transport chosen by a customer, there are different amounts of compensation. When travelling by train, the minimal amount of a claim equals to EUR 4. In contrast, amounts over EUR 250 are considered when considering airways. The Polish law enables the passenger to enforce their rights in two different ways. Implementation of EU regulations does not exclude benefits stemming from Polish ones. In such cases, the passenger turn to civil court which settle whether the request is legitimate. In terms of passenger rights Polish regulations are not precise enough, whereas EU documents provide not only clear descriptions of situations when a passenger may request a compensation but also depict the accurate quotas, which can be received by passenger when claiming.

Wykorzystanie kont oszczędnościowych w systemie ochrony zdrowia na przykładzie Singapuru

*Anna Broczkowska**

JEL: G28, H11, H51, I18, I31

Streszczenie

Od czasu wyodrębnienia się oddzielnej subdyscypliny ekonomii, którą jest ekonomia zdrowia, jednym z najważniejszych jej zagadnień stał się problem odpowiedniego systemu ochrony zdrowia. Przede wszystkim system ten powinien możliwie jak najlepiej spełniać oczekiwania pacjentów, lekarzy oraz finansujących usługi. W poniższej pracy autorka przeprowadza analizę systemu ochrony zdrowia działającego w Singapurze. W artykule przedstawiono genezę tej koncepcji, opisano jej trzy główne filary: Medicare jako fundament systemu oraz Medishield Life i Medifund, które pełnią rolę programów dodatkowych i wspomagających. Na koniec dokonano analizy najważniejszych wad i zalet systemu, między innymi jego skuteczności w zaspokajaniu potrzeb usługobiorców, niskiego kosztu dla obywatela, jakości świadczonych usług oraz wydatków państwa, przeznaczanych na jego utrzymanie. Analizę systemu poprzedza krótki rozdział, który zarysowuje sytuację polityczno-gospodarczą Singapuru oraz jego historię. Artykuł ma zapoznać czytelnika z innym niż europejskie modele systemem ochrony zdrowia oraz zaznajomić go z jego strukturą, mocnymi stronami i słabościami. Ponadto może służyć zachęceniu do porównania systemu z innymi, znanymi już czytelnikowi koncepcjami, będącymi przedmiotem badań ekonomii zdrowia.

* Anna Broczkowska jest studentką III roku na kierunku Ekonomia w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie. Mail do autorki: broczkowskaanna@gmail.com.

Wstęp

Zagadnienia związane z systemem ochrony zdrowia stanowią temat studiów i wielu prac badawczych, szczególnie w czasach nasilania się zjawiska starzejącego się społeczeństwa. Obecnie eksperci z zakresu ekonomii zdrowia zgadzają się jedynie, że nie opracowano idealnego systemu ochrony zdrowia. Jego znalezienie tym bardziej utrudnia fakt, że w sektorze tym mowa jest o dostosowaniu nieograniczonego popytu na usługi medyczne do znacznie ograniczonej ich podaży, co na chwilę obecną pozostaje problemem nie do rozwiązania¹. Wyżej wspomniane zjawisko niedopasowania popytu i podaży zachodzi, gdyż równowaga konkurencyjna również na rynku ochrony zdrowia w dużej mierze zależy od początkowego rozkładu siły nabywczej, składającej się z posiadanych aktywów i umiejętności usługodawcy, które dyktują cenę na rynku. Transfer aktywów pomiędzy jednostki (usługobiorców) wpłynie na końcową podaż towarów i usług oraz na ceny. Ponadto przeniesienie siły nabywczej od zdrowych do chorych spowoduje wzrost popytu na usługi medyczne. W krótkim okresie spowoduje to podniesienie się cen usług medycznych, a w długim wzrost podaży². Ekonomiści opracowują różne koncepcje systemu ochrony zdrowia, które starają się odpowiedzieć na potrzeby obecnych czasów. Droższe usługi medyczne doprowadzają do wykluczenia niektórych grup społecznych z możliwości korzystania z nich, a co za tym idzie wzrostu zagrożenia epidemiami, które mogą być przyczyną globalnego zachwiania gospodarczego. Stąd ekonomiści różnych krajów starają się opracować koncepcje systemowe dopasowane do sytuacji gospodarczej i politycznej ich kraju, ale też do oczekiwań i potrzeb obywateli. Z czasem analitycy wypracowali pewne uniwersalne rozwiązania, które wiele krajów zdecydowało się wdrożyć. Wprowadzone modyfikacje miały za zadanie dostosować je do konkretnej sytuacji. Istnieją jednak państwa, które wybrały własną drogę i stworzyły indywidualny system, skupiający się na spełnianiu potrzeb obywateli. Przykładem jest Singapur, który pokazał, jak w sprzyjających warunkach i ze zdeterminowanym rządem można stworzyć system spełniający oczekiwania obywateli. Praca powstała, by przeanalizować system ochrony zdrowia w Singapurze jako przykład nietypowej gospodarki spoza Europy oraz ma na celu odpowiedzenie na pytanie, jakie wady i zalety posiada ten system. Autorka rozpoczyna pracę od opisu Singapuru.. Następnie przechodzi do analizy systemu, by zakończyć ją na ocenie jego wad i zalet.

1. Sytuacja polityczno-ekonomiczna w Singapurze

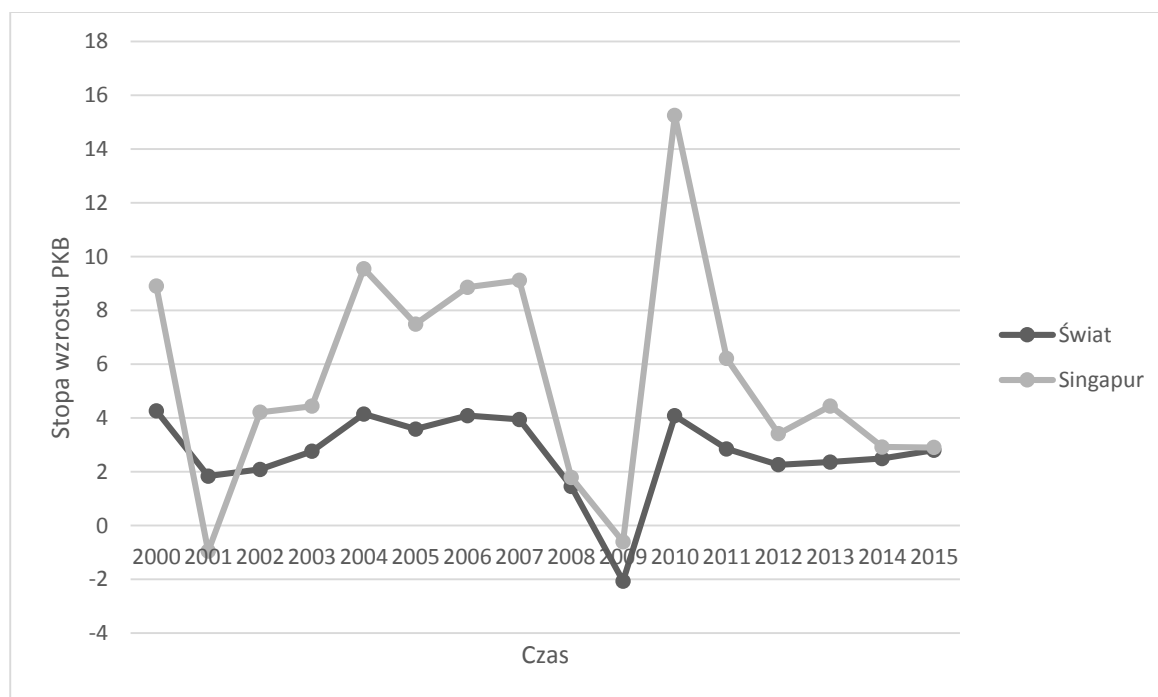
Singapur to państwo-miasto położone w południowo-wschodniej Azji, na krańcu Półwyspu Malajskiego. Dopiero od niedawna gości ono na mapach świata jako niepodległe państwo. Ta była brytyjska kolonia uzyskała niepodległość 9 sierpnia 1965 r. i do teraz pozostaje republiką należącą do Brytyjskiej Wspólnoty Narodów. Pierwsze

¹Getzen T., *Ekonomika zdrowia. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 49-50, 492.

²Arrow K. J., *Uncertainty and the welfare economics of medical care* [w:] "The American Economic Review" 53(5), 1963, s. 941-973.

wzmianki o Singapurze sięgają III w. n.e., lecz miejsce to wyróżniło się na mapie świata dopiero wraz z pojawieniem się w tamtej części globu kolonizatorów z Europy. Po trwającym ponad sto lat okresie panowania Brytyjczyków oraz krótkiej okupacji japońskiej podczas drugiej wojnie światowej, w 1963 r. Singapur został włączony do Malezji. 9 sierpnia 1965r. zapadła decyzja o odłączeniu od Malezji oraz o powstaniu niepodległej Republiki Singapuru, co argumentowano napięciami na tle etnicznym. Wkrótce potem republika wstąpiła w szeregi NATO (North Atlantic Treaty Organization - Pakt Północnoatlantycki), by zabezpieczyć swoją pozycję na arenie międzynarodowej. Rządy autorytarne objęła tam Partia Akcji Ludowej (People's Action Party – PAP) i sprawowała w latach 1966-1981r. oraz od 2011r. do dnia dzisiejszego. PAP była często oskarżana przez działaczy i polityków opozycji o autorytaryzm, naruszanie prawa przez rząd, który ściśle regulował działalność polityków oraz mediów. Singapur jest znany z obowiązującego tam od lat surowego prawa, stosowanego również wobec cudzoziemców. Powierzchnia Singapuru to zaledwie 718,3 km², zaś liczba ludności wynosi 5,47 mln³. Jest to jedna z najbardziej rozwiniętych gospodarek w tamtej części świata. Jej PKB, według danych Banku Światowego wyniósł w 2014 r. 307,9 mld USD w cenach bieżących⁴, zaś tempo wzrostu utrzymuje się nieznacznie powyżej średniej świata, mimo dość znacznego spowolnienia w ostatnich latach.

Wykres 1. Stopa wzrostu PKB Singapuru i świata w okresie 2000-2015r.⁵

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Światowego.

³ Dane Banku Światowego za 2014r.

⁴ Ibidem.

⁵ Dane pochodzą z bazy Międzynarodowego Funduszu Walutowego.

W 2015 r. PKB per capita wyniósł 84.900,802 intUSD⁶. Jednakże Singapur od 2007 r. zmagają się z narastającym długiem publicznym, który w 2014 r. wyniósł 99,3% PKB. Mimo to, według światowych rankingów, państwo należy do czołówki – to druga najbardziej konkurencyjna gospodarka świata⁷ i siódma najbardziej innowacyjna⁸. Według współczynnika rozwoju społecznego osiąga jedenasty wynik na świecie⁹. Za Heritage Foundation, plasuje się na drugim miejscu w rankingu najbardziej wolnych gospodarek¹⁰ oraz zajmuje 8. miejsce na świecie, jeśli chodzi o brak korupcji¹¹. Jest również liderem w kwestii łatwości w prowadzeniu działalności gospodarczej¹², co zawdzięcza niskim podatkom i otwartej na inwestycje gospodarce, która opiera się głównie na usługach i szczególnie ważnym sektorze elektronicznym oraz farmaceutycznym. Singapur jest zaliczany w poczet tzw. „azjatyckich tygrysów”.

2. Geneza kont oszczędnościowych¹³

Koncepcja kont oszczędnościowych, jako rozwiązanie problemu zarządzania niedostatkiem środków finansowych w ochronie zdrowia, została opracowana w Stanach Zjednoczonych w latach 70-tych XX wieku. Była to reakcja na wzrost kosztów związanych z zapewnieniem opieki zdrowotnej. Przyrost ten był i nadal jest spowodowany rosnącą długością życia ludzi oraz wzrastającymi cenami usług medycznych. Ich źródło leży w rozwoju farmaceutyki i technologii w dziedzinie medycyny. W zarządzaniu funduszami kont medycznych wyróżniono dwa sposoby postępowania. Zakładano, że zgromadzone środki zostaną powierzone podmiotowi publicznemu, którego zadaniem będzie ich akumulacja i inwestowanie. Drugim rozwiązaniem było przekazanie funduszy podmiotom prywatnym, takim jak banki oraz zakłady ubezpieczeń. W latach 80-tych i 90-tych idea została przekształcona w konkretne projekty reform, które wprowadzono w Singapurze, Chinach, RPA oraz USA. Systemy

⁶ International Dollar – dolar Geary’ego–Khamisa, stworzony i opracowany przez C. Geary’ego i Salema Hanna Khamisa między 1970 a 1972r. Jest używany do porównywania różnych wskaźników (jak np. PKB per capita – wskaźnik zamożności) między krajami oraz w czasie. Międzynarodowy dolar pomaga w lepszym porównaniu poziomu życia w poszczególnych krajach niż inne wskaźniki, dzięki uwzględnieniu siły nabywczej pieniądza w kraju (ile za daną walutę można kupić w danym państwie). Jednostka ta jest oparta na dwóch teoriach: parytetu siły nabywczej, oraz średnich międzynarodowych cen towarów. Zobacz: International Dollar, [dostęp: 25 lutego 2016r.],

https://en.wikipedia.org/wiki/Geary%E2%80%93Khamis_dollar.

⁷ World Economic Forum, *Global Competitiveness Report 2015/2016*, [dostęp: 21 lutego 2016r.]

<http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/competitiveness-rankings/>.

⁸ WIPO, Cornell University, INSEAD, *The Global Innovation Index 2015 Effective Innovation Policies for Development*, [dostęp: 21 lutego 2016r.],

<https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/GII-2015-v5.pdf>.

⁹ UNDP, *Human Development Report*, <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/SGP>, [dostęp: 21 lutego 2016r.].

¹⁰ Heritage Foundation, *Economic Freedom Index 2015*, [dostęp: 21 lutego 2016r.],

<http://www.heritage.org/index/ranking>.

¹¹ Transparency International, *Corruption Perception Index 2015*, [dostęp: 21 lutego 2016r.],

<http://www.transparency.org/cpi2015#results-table>.

¹² World Bank Group, *Doing Business 2015*, [dostęp: 21 lutego 2016r.],

<http://www.doingbusiness.org/rankings>.

¹³ Cybińska J., *Rola medycznych kont oszczędnościowych w finansowaniu opieki zdrowotnej – doświadczenia singapurskie i amerykańskie*, [w:] „Wiadomości Ubezpieczeniowe”, 2014, nr 2, s.142-144.

zostały dostosowane do sytuacji w każdym kraju. W USA i RPA konta stanowiły uzupełnienie prywatnych ubezpieczeń, na których opierało się finansowanie kosztów leczenia. Azjatyckie kraje wykorzystwały je natomiast, by wzmocnić system publicznego finansowania. Fundamentem tej idei była zmiana podejścia do finansowania ochrony zdrowia - porzucenie solidaryzmu społecznego na rzecz indywidualnej, obejmującej tylko najbliższą rodzinę, odpowiedzialności za finansowanie swojego leczenia.

3. Budowa systemu ochrony zdrowia w Singapurze

3.1. Konta oszczędnościowe w systemie ochrony zdrowia w Singapurze¹⁴

Reforma systemu ochrony zdrowia w Singapurze była odpowiedzią rządu na problem wysokich kosztów i niskiej wydajności świadczeń medycznych, z którymi zmagaly się publiczne placówki w latach 70-tych XX wieku. Ówczesny premier państwa, Lee Kuan Yew (nazywany ojcem niepodległego Singapuru), odrzucił jako niepraktyczną ideę darmowego, nieograniczonego dostępu do usług medycznych, podkreślając, że prowadzi ona do rosnących w nieskończoność kosztów. Podstawą nowego systemu stała się więc dewiza, iż usługobiorcy zawsze mają pokryć przynajmniej część kosztów wizyty u lekarza. W 1984 r. wprowadzono pierwszą reformę, która nakładała obowiązek posiadania indywidualnego medycznego konta oszczędnościowego o nazwie Medisave. Dawała ona również wolny wybór świadczeniodawcy oraz, co ważniejsze, umożliwiała wolną konkurencję na rynku usług zdrowotnych. Reforma wprowadzająca Medisave poprzedziła o 6 lat wprowadzenie MediShield, czyli nieobowiązkowego ubezpieczenia od wyjątkowo wysokich kosztów leczenia. W 1993 r. system uzupełniono o dodatkowy fundusz o nazwie Medifund, który całkowicie tworzą środki pieniężne pochodzące z budżetu. Fundusz jest przeznaczony dla tych, którzy wyczerpali swoje środki z obu poprzednio wymienionych, źródeł. Ponadto usługi medyczne są dotowane przez państwo. System jest tak stworzony, by więcej płacili bardziej zamożni Singapurczycy. Dzięki temu większość obywateli finansuje swoje zdrowie wyłącznie przy pomocy Medisave i MediShield. Innowacyjność systemu polega na tym, że mimo odpłatności wszystkich usług, każdy ma dostęp do opieki zdrowotnej i otrzymuje pomoc niezależnie od swojej sytuacji finansowej.

3.2. Medisave

Medisave to program obowiązkowych oszczędnościowych kont medycznych (medical savings account- MSA), dzięki którym można pokryć swoje wydatki medyczne lub członka najbliższej rodziny. Konta podlegają Centralnemu Funduszowi Zaopatrzeniowemu (ang. Central Provident Fund – CPF). CPF został pierwotnie wprowadzony w celu gromadzenia przez obywateli funduszy na przyszłe emerytury. Następnie rozszerzono obszar jego działania o akumulację oszczędności, pokrywających ewentualne koszty opieki zdrowotnej, większe wydatki, kredyty hipoteczne, zakup domu

¹⁴ Ibidem., s.145.

lub zabezpieczenie rodziny. Składki pracowników oraz pracodawców są składane w CPF. Tam następuje podział środków pomiędzy trzy konta:

- Konto podstawowe (Ordinary account) – przeznaczone na zakup nieruchomości, zapłatę ubezpieczenia na wypadek zgonu, niepełnosprawności, oraz na pokrycie kosztów inwestycji, bądź edukacji,
- Konto specjalne (Special account) – na okres emerytalny i wydatki związane z podeszłym wiekiem (prywatne ubezpieczenia itp.),
- Konto medyczne (Medisave account) – wydatki na służbę zdrowia i na publiczne ubezpieczenie medyczne.¹⁵

Pieniądze, zgromadzone na kontach, są oprocentowane zależnie od rentowności papierów wartościowych, emitowanych przez Singapur. Obecnie wynosi ono dla konta zwykłego do 3,5% rocznie, natomiast dla konta specjalnego, medycznego i emerytalnego do 5% rocznie. Wszystkie konta są rewidowane co kwartał, prócz emerytalnego (rewidowanego co roku)¹⁶. Wszyscy pracownicy zarabiający 1500 SGD są zobowiązani odprowadzać na swoje konto Medisave od 8% do 10,5% miesięcznej płacy. Stawka waha się w zależności od wieku¹⁷.

Tabela 1. Stawki składki na Medisave w zależności od wieku.

Wiek	Stawka (% płacy)
35 i mniej	8%
Powyżej 35 do 45	9%
Powyżej 45 do 50	10%
Powyżej 50	10.5%

Źródło: Ministry of Health Singapore

Osoby pracujące za mniej niż 1500 SGD mają naliczaną stopę swojego wkładu na konto na podstawie szeregu poziomowych stawek (on a range of phased-in contribution rates). Do 2016r. obowiązywał tzw. sufit składkowy - the Medisave Contribution Ceiling (MCC). Jednak od 1 stycznia 2016 r. weszły w życie pewne zmiany. MCC zostało przemianowane na bazową kwotę ochrony zdrowia (The Basic Healthcare Sum – BHS).

¹⁵ Ibidem., s.146.

¹⁶ Central Provident Fund Board Singapore, [dostęp: 10 grudnia 2015r.], <https://www.cpf.gov.sg/Members/AboutUs/about-us-info/cpf-interest-rates>.

¹⁷ Zobacz: Ministry of Health Singapore, [dostęp: 21 lutego 2016r.], https://www.moh.gov.sg/content/moh_web/home/costs_and_financing/schemes_subsidies/medisave/Medisave_Contributions.html.

Nowy limit wpłat to 49,800 SGD. Kwoty przekraczające BHS są przekierowywane na konto specjalne lub emerytalne. Rozwiązanie zostało zastosowane do członków systemu w każdym wieku. Zmiany mają na celu nadążanie za wzrostem zużycia środków z Medisave oraz zapewnienie obywatelom funduszy potrzebnych do leczenia. Jest to konieczne w świetle wydłużającej się oczekiwanej długości życia oraz rosnących kosztów ochrony zdrowia. Kolejną zmianą jest zamrożenie stanu BHS w momencie ukończenia 65 roku życia przez posiadacza konta. Jeśli Singapurczyk uzbierał na swoim koncie do tego czasu maksymalną kwotę 49.800 SGD, szacunkowo powinna ona być wystarczająca wraz ze wsparciem ze strony pozostałych programów, by pokryć jego ewentualne potrzeby zdrowotne do końca życia. Coroczna korekta BHS o wskaźnik inflacji dotyczy jedynie kont osób poniżej 65 roku życia. Ostatnią reformą, która obowiązuje od nowego roku jest usunięcie MMS, czyli minimalnej sumy znajdującej się na koncie Medisave osoby, która ma więcej niż 55 lat i wyniosła ona 43.500 SGD¹⁸. Dodatkowo, by uatrakcyjnić ofertę, państwo zapewnia posiadaczom konta Medisave zwolnienia i ulgi podatkowe. Jednakże w przypadku poważniejszej choroby fundusze z Medisave okazują się niewystarczające. Dlatego też wprowadzony został dodatkowy system ochrony zdrowia.

3.3. MediShield Life

MediShield Life to nazwa obowiązującego od 1 listopada 2015 r. planu ubezpieczenia zdrowotnego, który zastąpił poprzedni drugi filar systemu w Singapurze – MediShield. Unowocześniony MediShield ma za zadanie jeszcze efektywniej wspierać ubezpieczone osoby, by jak najmniej korzystały ze swoich środków z Medisave. Oczywiście nie zmienia to faktu, że przy każdym kontakcie ze służbą zdrowia część kosztów ponosi zawsze pacjent. Zmienny jest tylko poziom jego wkładu. Przy tańszych zabiegach pacjent płaci więcej. Wraz ze wzrostem kosztów udział procentowy usługobiorcy maleje. Plan obejmuje wszystkich obywateli i rezydentów Singapuru. Jest administrowany przez zarząd CPF. Usprawnia to regulowanie rachunków szpitalnych i płacenie za bardziej kosztowne leczenie np. chemioterapię. Rząd w znacznym stopniu reguluje służbę zdrowia – wpływa np. na liczbę łóżek szpitalnych, ilość absolwentów kierunków medycznych, maksymalne ceny usług oraz wymusza korzystanie z najnowszych i najdroższych osiągnięć medycyny. Dopuszcza też prywatnych usługodawców, by obniżyć ceny usług. W Singapurze funkcjonuje 26 szpitali i ośrodków specjalnych. 10 z nich to szpitale prywatne, które są zwykle mniejsze. Istnieje 8 szpitali publicznych, w skład których wchodzi 6 szpitali ogólnych, szpital dla kobiet i dzieci oraz szpital psychiatryczny. Ogólne szpitale zapewniają interdyscyplinarne, krótsze leczenie oraz szpitalne i specjalistyczne usługi ambulatoryjne z 24-godzinnym oddziałem ratunkowym. Szpitale publiczne i ośrodki specjalistyczne mają status prywatnych firm, które w całości są

¹⁸ Central Provident Fund Board Singapore, [dostęp: 11 grudnia 2015r.], <https://www.cpf.gov.sg/Employers/EmployerGuides/employer-guides/paying-cpf-contributions/cpf-contribution-and-allocation-rates#Item587>.

własnością rządu. Wspomaga to niezależne zarządzanie oraz usprawnia adaptację do zmieniających się potrzeb rynku. Szpitale mają status organizacji non-profit.

W skład systemu wchodzi również coroczne subsydia dla publicznych szpitali. Ich wielkość zależy od klasy usług, jaką wybierze pacjent. Istnieje kilka klas usług szpitalnych. A1 i B1 to najwyższe klasy, które są najdroższe oraz zapewniają luksusowe warunki szpitalne, za które pacjent musi jednak zapłacić sam, bez wsparcia ze strony państwa. Niższe klasy B i C zapewniają gorszy komfort pobytu w szpitalu, np. pokój dzielony z innymi pacjentami, wspólną łazienkę itp., mimo że jakość usług pozostaje niezmienną. Wybierając tę klasę pacjent może liczyć na to, że państwo pokryje część kosztów związanych z pobytami w szpitalu. Od 2016 r. obowiązuje prawo, które wprowadziło włączenie klasy A1/B1 i usług w szpitalach prywatnych do MediShield Life. Jednak system pokrywa bardzo małą część kosztów na tym poziomie, a pozostałe obciążają pacjenta, który pokrywa je albo z własnych oszczędności, albo przy pomocy Medisave¹⁹. Kolejne klasy, B2 i C, to odpowiednio coraz szerzej subsydiowane przez aparat państwowy, ale też mniej komfortowe dla hospitalizowanych osób²⁰. MediShield Life to bardzo korzystna oferta, gdyż zabezpiecza przed nieprzewidywanymi kosztami związanymi z ewentualną chorobą²¹. Prawie każdy ubezpiecza się w tym programie, gdyż składki są bardzo niskie, a ponadto zróżnicowane w zależności od wieku oraz dochodu, np. osoby w wieku 21-30 lat płacą ok. 16 SGD miesięcznie (rocznie 195 SGD), zaś osoby w wieku 74-75 lat płacą 82 SGD miesięcznie (rocznie 975 SGD)²². Warte podkreślenia jest też struktura podziału na grupy wiekowe. W młodszych przedziały są szersze (np. na 20 lat), zaś w starszych grupach znacznie węższe (po 60 roku życia stawki rosną co 2-4 lat). Ubezpieczenie może pokryć wydatki do 100 000 SGD (ok. 283.300 PLN)²³ co roku, zaś nie tworzy ograniczeń w ciągu całego życia (w poprzednim systemie taki limit istniał)²⁴.

3.4. Medifund

Medifund jest kolejnym publicznym funduszem powołanym, by uzupełniać Medisave. Jego rola to pomoc potrzebującym obywatelom Singapuru. Medifund wspiera finansowo pacjentów, którzy nie są w stanie opłacić swoich rachunków medycznych, bazując na Medisave, MediShield Life i po otrzymaniu dotacji rządowych. Medifund został założony w kwietniu 1993 roku z kapitałem początkowym 200 mln SGD. Rząd

¹⁹Ministry of Health Singapore, [dostęp: 11 grudnia 2015r.], https://www.moh.gov.sg/content/moh_web/home/costs_and_financing/schemes_subsidies/Medishield.html.

²⁰Singapore General Hospital, [dostęp: 11 grudnia 2015r.], <http://www.sgh.com.sg/Patient-Services/Charges-Payment/Pages/types-wards.aspx>.

²¹Central Provident Fund Board Singapore, [dostęp: 11 grudnia 2015r.], <https://www.cpf.gov.sg/Members/Schemes/schemes/healthcare/medishield-life>.

²²<http://www.sgmoneymatters.com/medishield-life>, [dostęp: 11 grudnia 2015r.].

²³Kurs SGD/PLN = 2.8330 z dnia 24.02.2016r., <http://biznes.pl/waluty/profile/fixing-nbp/dolar-singapurski,821,0,27,profile-waluta-nbp.html>.

²⁴Central Provident Fund Board Singapore, [dostęp: 11 grudnia 2015r.], <https://www.cpf.gov.sg/Members/Schemes/schemes/healthcare/medishield-life>.

uzupełnia tę pulę z dodatkowych środków, które uzyskuje np. dzięki nadwyżce budżetowej. W związku z tym suma ta rośnie i na koniec 2013 r. wynosiła 4 biliony SGD²⁵. W 2007 i 2013 r. postanowiono wyspecjalizować fundusze, by wspierały określone grupy: osoby starsze – Medifund Silver oraz osoby młode – Medifund Junior²⁶.

3.5. Inne programy

Poza trzema głównymi systemami istnieje jeszcze dodatkowy system o nazwie ElderShield. ElderShield to niedrogi program ubezpieczeniowy w przypadku poważnej niepełnosprawności, zapewniający podstawowe wsparcie finansowe dla tych, którzy zwłaszcza w starszym wieku potrzebują opieki długoterminowej. Ponadto istnieją wyspecjalizowane programy wspierające konkretne dziedziny w zakresie ochrony medycznej. Są to np. tymczasowy program wsparcia dla starszych i niepełnosprawnych osób (Interim Disability Assistance Programme for the Elderly – IDAPE), który zapewnia pomoc potrzebującym, niepełnosprawnym Singapurczykom, którzy ze względu na wiek nie są uprawnieni do bycia członkami Eldershield. Równocześnie działają Community Health Assist Scheme (CHAS), który pomaga zapewnić dobrej jakości usługi dentystyczne, Drug Subsidies, który oferuje dopłaty do leków oraz Seniors' Mobility and Enabling Fund, który zajmuje się aktywizacją osób starszych²⁷.

4. Wady i zalety systemu

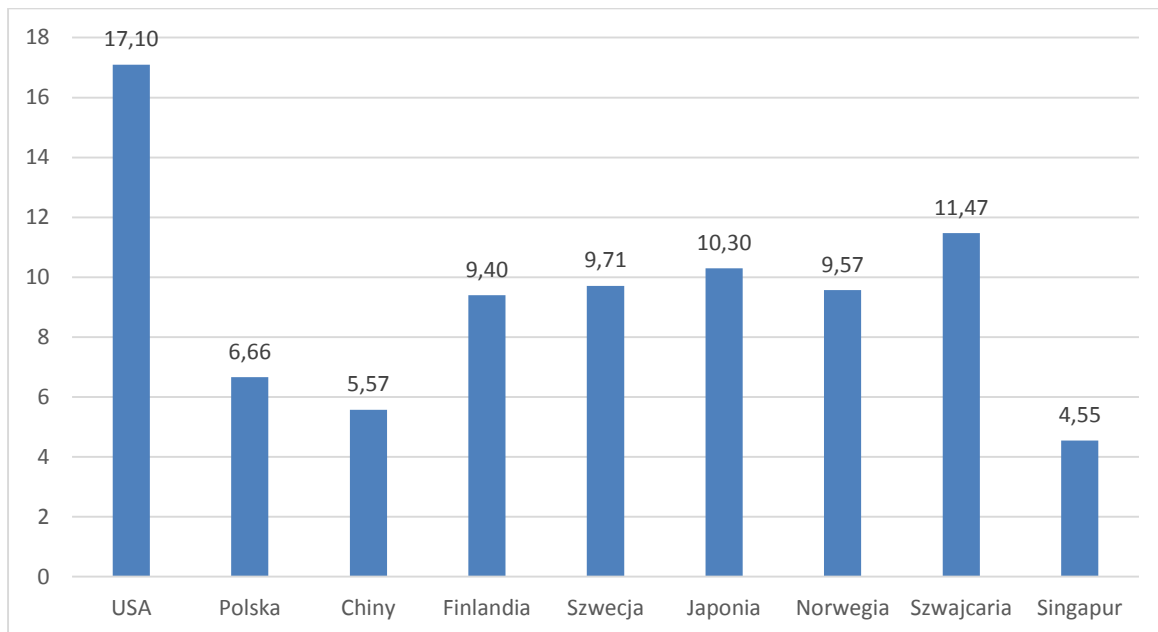
System wdrożony w Singapurze jest niekwestionowanie jednym z najtańszych i najbardziej efektywnych na świecie. W rankingu Bloomberg z 2014 r. otrzymał pierwsze miejsce jako najbardziej efektywny system ochrony zdrowia. Według Banku Światowego w 2013 r. Singapur wydał 4,6 % swojego PKB na ochronę zdrowia. To znacznie mniej w porównaniu z innymi krajami, jak widać na wykresie poniżej. Bardzo podobne dane w tym zakresie podaje Światowa Organizacja Zdrowia.

²⁵ Ministry of Health Singapore, [dostęp: 11 grudnia 2015r.], <https://crms.moh.gov.sg/FAQ.aspx>.

²⁶ Ministry of Health Singapore, [dostęp: 11 grudnia 2015r.], https://www.moh.gov.sg/content/moh_web/home/costs_and_financing/schemes_subsidies/Medifund.html.

²⁷ Ministry of Health Singapore, [dostęp: 11 grudnia 2015r.], https://www.moh.gov.sg/content/moh_web/home/costs_and_financing/schemes_subsidies.html.

Wykres 2. Całkowite wydatki na ochronę zdrowia w poszczególnych krajach jako udział w PKB

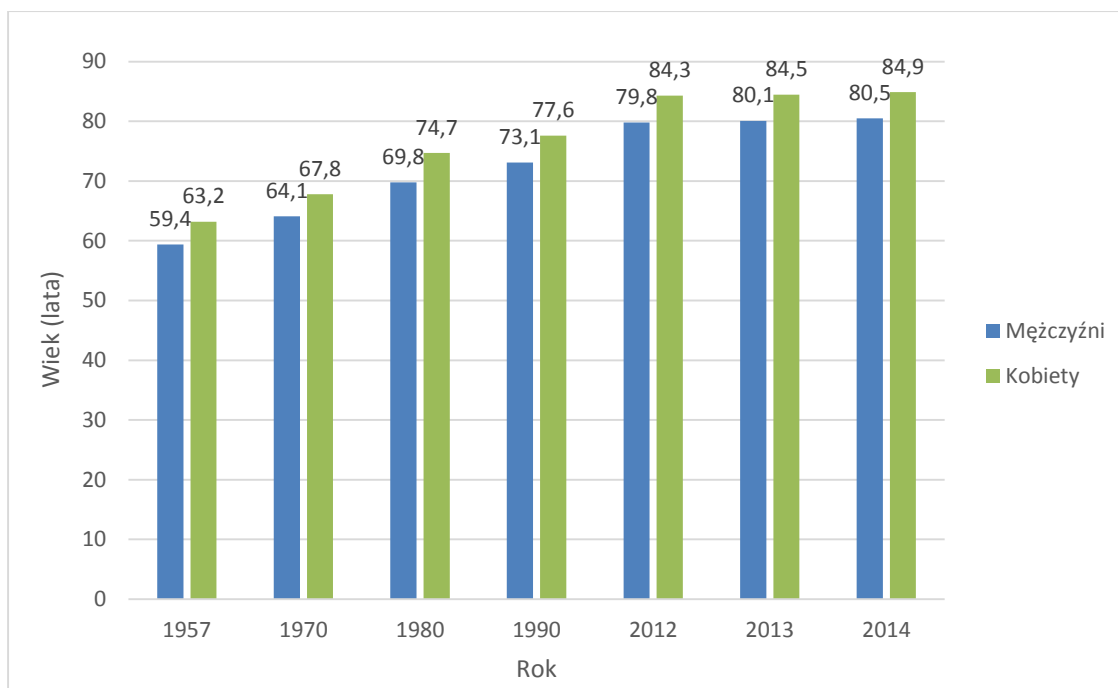

Źródło: Bank Światowy²⁸

Ta znaczna różnica w wydatkach nie ma wpływu na jakość świadczonych usług. Singapur jest liderem jeśli chodzi o oczekiwaną długość życia obywateli i długość życia w zdrowiu. W Singapurze to odpowiednio 83 i 76 lat. Od lat utrzymuje się w tym zakresie trend wzrostowy. W Szwajcarii i Szwecji to 83 i 72 lata, a w USA jedynie 79 i 69 lat²⁹. Singapur notuje również jeden z najniższych współczynników zgonów niemowląt. Posiadanie MSA powoduje, iż ewentualne leczenie nie obciąża bieżących wydatków obywatela. Zmusza go do kontrolowania generowania kosztów leczenia oraz zniechęca do nadużywania usług medycznych. Skutkuje to zwiększonym zainteresowaniem zdrowym stylem życia. System wpływa też dobrze na demografię i zachęca do posiadania rodziny (pakiety małżeńskie i rodzicielskie).

²⁸ Dane z Banku Światowego, [dostęp: 6 grudnia 2015r.], <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&country=SGP&series=&period=>

²⁹ Dane ze Światowej Organizacji Zdrowia, [dostęp: 13 grudnia 2015r.], <http://apps.who.int/gho/data/view.main.680>.

Wykres 3. Oczekiwana długość życia w momencie urodzenia w Singapurze ³⁰

Źródło: Statistics Singapore, [dostęp: 6 grudnia 2015r.]³¹

System ten nie jest bez wad. Problemem jednak singapurskiego rządu pozostają rosnące w szybkim tempie subsydia, które są ważnym filarem systemu. Ich wzrost pociąga za sobą podwyżkę cen usług medycznych. Między 2012 r. a 2014 r. kwota ta wzrosła z 4809 do 7343 mln SGD³². Ciągłe rosnące wydatki na służbę zdrowia stanowią znaczną część powiększającego się z roku na rok coraz bardziej długu publicznego Singapuru. Głównie składa się on z rządowych papierów wartościowych (SGS - Singapore Government Securities) wyemitowanych w celu wsparcia Central Provident Fund (CPF), który zarządza funduszem składek emerytalnych Singapuru³³. Ponadto system zaczyna zdradzać oznaki przeregulowania i zbytniego przyrostu biurokracji. Rentowności systemu nie sprzyja również szybko rosnąca liczba ludności Singapuru, głównie z powodu przybywających imigrantów, nie zaś liczby urodzeń, która pomimo starań władz, pozostaje bardzo niska³⁴.

³⁰ Dane z 2014r. to wstępne szacunki.

³¹ <http://www.singstat.gov.sg/statistics/visualising-data/charts/life-expectancy-at-birth/>

³² Ministry of Health Singapore, [dostęp: 13 grudnia 2015r.], http://www.moh.gov.sg/content/moh_web/home/statistics/Health_Facts_Singapore/Healthcare_Financing.html.

³³ Index Mundi, [dostęp: 25 lutego 2016r.], http://www.indexmundi.com/singapore/public_debt.html.

³⁴ The Economist, *Singapore at 50*, [dostęp: 25 lutego 2016r.], <http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2015/09/graphics-singapore>.

Podsumowanie

W artykule przyjrano się systemowi ochrony zdrowia w Singapurze, jego strukturze oraz finansowaniu. Porównano również jego wady i zalety. Ze względu na odmienne uwarunkowania geopolityczne, gospodarcze oraz kulturowe, kwestia implementacji tego systemu w innych krajach, bez uprzedniego przystosowania go do realiów tam panujących, pozostaje dosyć niejednoznaczna. Jednakże warto zatrzymać się dłużej nad odmiennym podejściem do powszechnej ochrony zdrowia, prezentowanym przez singapurskie władze. W obecnych czasach może się ono okazać bardziej skuteczne od europejskiego solidaryzmu społecznego. Ministerstwo Zdrowia Singapuru wierzy w zapewnianie każdemu niedrogich, podstawowych usług medycznych o dobrej jakości. Jednocześnie promuje zdrowy styl życia, zdrowotne programy prewencyjne, jak i utrzymywanie wysokiego standardu życia, higieny, czystości wody, by powszechnie osiągać wyższą jakość zdrowia³⁵. To zdecydowanie postulat, które każdy kraj powinien wdrażać, równocześnie pamiętając, że system ochrony zdrowia ma za cel najpierw pomagać ludziom, nie zaś tylko przynosić zyski. Z drugiej strony należy być świadomym specyficznych warunków, w których powstał system singapurski, jego wad oraz problemów, z jakimi się boryka. Konta oszczędnościowe to jedna z dróg do osiągnięcia celów przyświecających ochronie zdrowia. Jak każda z nich i ta nie jest pozbawiona wad. To za ledwie substytut rozwiązania. Pomysły Singapuru warto naśladować w zakresie wdrażania programów prewencyjnych, jak również w ciągłym dostosowywaniu się do zmieniających się realiów rynku i potrzeb pacjentów.

³⁵ Ministry of Health Singapore, [dostęp: 11 grudnia 2015 r.], https://www.moh.gov.sg/content/moh_web/home/our_healthcare_system.html.

Bibliografia:

- Arrow K. J., *Uncertainty and the welfare economics of medical care*, [w:] “The American Economic Review”, 53(5),
- Cybińska J., *Rola medycznych kont oszczędnościowych w finansowaniu opieki zdrowotnej –doświadczenia singapurskie i amerykańskie*, [w:] „Wiadomości Ubezpieczeniowe”, nr 2/2014,
- Getzen T., *Ekonomika Zdrowia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000,
- Hanvoravongchai P., *Medical Savings Accounts: Lessons Learned from Limited International Experience. Discussion paper number 3*. World Health Organization, 2002,
- Haseltine W. A., *Affordable Excellence. The Singapore Healthcare Story*, Washington, D.C: Brookings Institution Press, 2013,
- Heritage Foundation, *Index of Economic Freedom*, 2015,
- IMF, *World Economic Outlook*, 2015,
- KPMG Asia Pacific Tax Centre, *Singapore Tax Profile*, listopad 2013.

Źródła internetowe

- Ministry of Health Singapore, [dostęp: 11 grudnia 2015r.], www.moh.gov.sg,
- Monetary Authority of Singapore, [dostęp: 11 grudnia 2015], <http://www.mas.gov.sg/>,
- Piński A. *Singapur ma najlepsze i najtańsze leczenie.*, [dostęp: 13 grudnia 2015], <http://www.obserwatorfinansowy.pl/forma/rotator/singapur-ma-najlepsze-i-najtansze-leczenie>,
- The Economist, *Singapore at 50*, [dostęp: 25 lutego 2016], <http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2015/09/graphics-singapore>,
- WEF, *Global Competitiveness Report*, 2015,
- World Bank, [dostęp: 10 grudnia 2015], www.worldbank.org,
- World Health Organization, [dostęp: 10 grudnia 2015], <http://www.who.int/en/>.

Abstract

Since a distinction of a separate sub-discipline of economics, which is the health economics, one of its most important subjects has become a problem of efficient healthcare system. First of all, aforementioned system should be able to meet expectations of patients, doctors and those who fund medical services. In the paper author analyses the healthcare system which is operating in Singapore. The article presents a genesis of the concept, describes its three main pillars: Medicare, the foundation of the system, Medishield Life and Medifund which are additional programs that serve as support. In the end, the analysis of the most important advantages and disadvantages of the system has been performed, including its effectiveness in meeting recipients' needs, cost for the citizen, quality of services and government spending necessary for system's maintenance. The analysis of the system is preceded by a short chapter, which outlines the economic and political situation of Singapore and its history. The article is supposed to acquaint reader with the system, which is different than European models, and familiarise him with its structure, strengths and weaknesses. It can also serve as an encouragement to comparisons to other, already known to the reader, concepts in the field.

Od Redakcji

Niniejsze czasopismo zostało opracowane i przygotowane przez członków Studenckiego Koła Naukowego Finansów i Makroekonomii przy Szkole Głównej Handlowej w Warszawie we współpracy z Instytutem Studiów Ekonomiczno-Społecznych. Periodyk wydawany jest co pół roku.

Zespół redakcyjny niniejszego wydania:

Weronika Rec - Redaktor naczelna

Studentka III roku Studium Licencjackiego SGH (Kierunek: Finanse i Rachunkowość). Wiceprzewodnicząca Studenckiego Koła Naukowego Finansów i Makroekonomii. W wolnych chwilach czyta książki, gra na pianinie oraz jeździ konno. Pasjonuje się deflacją, rynkiem FX oraz kontrahentem centralnym. Posługuje się językiem angielskim, niemieckim i francuskim.

Jędrzej Marciniak - Zastępca redaktor naczelnej

Student I roku Studium Magisterskiego SGH (Kierunek: Finanse i Rachunkowość), absolwent Studium Licencjackiego SGH (kierunek: Finanse i Rachunkowość) oraz Studium Licencjackiego UW (kierunek: Stosunki Międzynarodowe), wiceprzewodniczący Studenckiego Koła Naukowego Finansów i Makroekonomii. Swoje zainteresowania naukowe kieruje w stronę szeroko pojętej tematyki podatkowej. Biegły włada angielskim, zna niemiecki. Zapalony fan angielskiej Premier League, literatury fantasy, kina S-F, długich wędrówek i sportów walki. Trenuje muay thai.

Kinga Bazan

Triathlonistka, podróżniczka, miłośniczka dobrego kina. Uczy się trzech języków obcych - angielskiego, niemieckiego i hiszpańskiego. Studentka III roku Metod Ilościowych w Ekonomii i Systemów Informacyjnych w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie. Członkini Studenckiego Koła Naukowego Finansów i Makroekonomii, Koła Analiz Ekonomicznych i Studenckiego Koła Turystycznego "Tramp". Interesuje się szeroko pojętą makroekonomią. Próbuje swoich sił w programowaniu i PES-ie

Szczepan Drozd

Student II roku Studium Licencjackiego SGH na kierunku Finanse i Rachunkowość. Interesuje się nowymi technologiami, teorią wzrostu gospodarczego i inwestycjami alternatywnymi. W wolnych chwilach jego pasją jest muzyka i gra na skrzypcach. Gustuje w komedii absurdu i literaturze psychologicznej.

Jakub Dziubecki

Student I roku Studium Magisterskiego SGH (Kierunek: Finanse i Rachunkowość), absolwent Studium Licencjackiego SGH (Kierunek: Finanse i Rachunkowość), członek Studenckiego Koła Naukowego Finansów i Makroekonomii w ramach Przeglądu Ekonomiczno-Społecznego. Wcześniej działał w Monitoringu Makroekonomicznym. Z zagadnień naukowych interesuje się rynkami finansowymi, analizami społeczno-ekonomicznymi i zarządzaniem. Miłośnik piłki nożnej, kulinariów, militariów i motoryzacji.

Joanna Olszewska

Studentka II roku Studium Licencjackiego na kierunku Finanse i Rachunkowość w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie, członkini Studenckiego Koła Naukowego Finansów i Makroekonomii. Posługuje się językiem angielskim i rosyjskim. Interesuje się makroekonomią, rynkami nieruchomości oraz polityką i gospodarką Rosji. Uwielbia kulturę azjatycką, filmy dokumentalne i krótkometrażowe, a także spływy kajakowe.

Aleksandra Petrykiewicz

Studentka II roku Studium Licencjackiego na kierunku Metody Ilościowe w Ekonomii i Systemy Informacyjne w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie. Czyta wszystko, co tylko może – po polsku, angielsku oraz hiszpańsku – i nie szczędzi krytyki nawet profesjonalnej ekonomicznej literaturze, w której wyłapuje nieścisłości merytoryczne, jak i językowe. Dodatkowo angażuje się w działalność Studenckiego Koła Naukowego Statystyki, pracuje z dziećmi podczas warsztatów Fundacji Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych, a także trenuje łyżwiarstwo figurowe.

Martyna Smolińska

Studentka I roku Studium Magisterskiego SGH (Kierunek: Finanse i Rachunkowość), absolwentka Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu (kierunek: Finanse i Rachunkowość), w SKN Finansów i Makroekonomii działa w ramach Monitoringu Makroekonomicznego oraz Przeglądu Ekonomiczno-Społecznego. Posługuje się językiem angielskim i niemieckim. Miłośniczka podróży, górskich wycieczek i dobrego kina.

Aneta Wawrzak

Studentka I roku Studium Magisterskiego SGH (Kierunek: Finanse i Rachunkowość), absolwentka Studium Licencjackiego UW (kierunek: Finanse i Rachunkowość). Swoje zainteresowania naukowe kieruje w stronę szeroko pojętej tematyki podatkowej, w której też pracuje i rozwija się zawodowo. Biegła włada angielskim, w innych językach zna podstawowe zwroty, takie jak „Dzień dobry” i „Do widzenia”. Fanka motoryzacji i długich wędrówek.

Dla Autorów

Osoby pragnące podzielić się uwagami, komentarzami, a także zainteresowane możliwością współtworzenia Przeglądu Ekonomiczno-Społecznego zapraszamy do kontaktu za pośrednictwem naszego adresu mailowego: [**redakcja@pes.sknfm.pl**](mailto:redakcja@pes.sknfm.pl)

Zapraszamy również do odwiedzenia naszej strony internetowej: [**http://pes.sknfm.pl**](http://pes.sknfm.pl)

Informacje dla Autorów odnośnie publikacji w PES

1. Artykuły prosimy wysyłać na adres redakcja@pes.sknfm.pl jako załączniki w formacie .doc (Word 97-2003).
2. Artykuły mogą być napisane w języku polskim, angielskim (British Spelling) lub niemieckim.
3. Autorzy zobowiązują się, że prawa autorskie do nadsyłanych tekstów będą wynikiem ich indywidualnej pracy twórczej oraz że teksty nie będą naruszały jakichkolwiek praw osób trzecich.
4. Tekst powinien być napisany czcionką Times New Roman (12 pkt).
5. Tabele i wykresy muszą być monochromatyczne i powinny być obiektami MS Office.
6. Tytuły i śródtytuły w tekście powinny być możliwie krótkie.
7. Wszystkie wzory i formuły matematyczne muszą być zapisane jako obiekty Microsoft Equation.
8. Tabele, wykresy i wzory muszą zachowywać ciągłą numerację w obrębie całego tekstu.
9. Odwołania do innych prac należy umieszczać w przypisie, zgodnie z podanym przykładem:

[...] W przypadku volume quotation system to aprecjacja powoduje wzrost kursu walutowego – za jednostkę aprecjonowanej waluty możemy teraz kupić więcej jednostek walut obcych³⁶.

³⁶ Gandolfo G., *International Finance and Open-economy Macroeconomics*, Berlin 2002, s. 7-8.

10. Odwołania do źródeł internetowych, podobnie jak do wydawnictw drukowanych, powinny znajdować się w przypisie, zgodnie z podanym przykładem:

Góra M., Chłoń-Domińczak A., Bukowski M., *Gaszenie pożaru benzyna*, „Dziennik.pl”, 2 grudnia 2009 r. [dostęp: 7 września 2010 r.], <http://wiadomosci.dziennik.pl/opinie/artykuly/103877,gaszenie-pozaru-benzyna.html>.

11. Na końcu artykułu powinna znaleźć się uporządkowana alfabetycznie lista cytowanych w tekście źródeł bibliograficznych, zgodnie z podanym przykładem:

Bibliografia:

- Bessonova E., Kozlov K., Yudaeva K., *Trade liberalization, Foreign Direct Investment, and Productivity of Russian Firms*, wrzesień 2003,
- Budnikowski A., *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, Warszawa 2003,
- Ehlers K., *Russland in die WTO : Durchbruch oder Einbruch*, [w:] „Eurasisches Magazin”, styczeń 2007.

Redakcja zastrzega sobie prawo do korekty językowej oraz stylistycznej nadesłanych artykułów.

***"Aby Polska była
dobrym i mądrym
krajem."***